

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzes a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Védekezzünk — és építgessünk!

Uj reményeknek ságára jut el hozzám!

Lelkem előtt kibontakozik a jövő sűrű fátyola s biztató jelek tünedeznek fel a messze tájakon, melyek azt látszanak hirdetni: ne félj, nem haltunk meg, csak zsiabasztó álom fogta le érzékenységünket!

És olyan jól esik szememnek a fényes reménység! Olyan édes érzést keltenek lelkemben a biztató jelek, mintha valóban új ég és új föld támadna körülöttem!

A sötétség oszlik, világosság dereng a látóhatár szélén. A zsiabasztó álom fölenged és az igazság eget kér magának!

Hangzik a férfias szó, mely megállítja a káros törekvéseket s kijelöli a határvonalat, mondván: eddig és ne tovább! . . .

Oh édes magyar vallásom! Oh drága kálvinista hitem, vannak hát prófétáid, kik nyíltan merik hirdetni az igazságot s megvédelmezik bárkivel szemben is azt, a mi a *tied*, a mi *szent és sérthetetlen!*? . . .

Ilyen érzések járnak át szívemet, ilyen gondolatok támadnak agyamban és szókbán törnek ki ajkaimon, midőn olvasom Eröss Lajos lelkész úrnak valóban erőteljes dűzzadó s tiszta kálvinista egyenességgel megírt igaz sorait.

Mások is próbálták már feltüntetni helyzetünket, megkísérelték rámutatni a lejtőre, hova rosszul alkalmazott *szabadelvűségünk*, hallgatag szemhunyasunk állította egyházunk épületét; de ilyen egyenességgel, ennyi vitát nem tűrő igazsággal nem lépett újabban senki fel legbensőbb érdekeink védelmére.

Szolgáljon ez mindnyájunknak vigasztalásul!

Mert bizony nehéz idöket élünk! Veszélyes útakon bolyongunk s mindnyájunk erejére, kitarító munkájára van szüksége reform. egyházunknak,

ha a vészes rombolásának, — mely immár a velökig hat — gátat akarunk vetni.

Ne keressük azt most, kiknek hiszékenysége, talán jó szándéku gyengesége teremtette meg a mai helyzetet; hanem csak azt nézzük, hogy ösi alkotmányunk roskadoz s mindnyájan siessünk annak megmentésére.

És a mentő munkálatokhoz valamint a továbbépítés folyamatához is a *lelkészeknek* kell a legelső és legnagyobb munkaerőt szolgáltatni. Övék az örüllő tiszt legföltettebb és pótolhatlan kincseink sértetlensége felett. Nekik kötelességük még talán elkallódott jussainkat is visszaszerezni.

Évek hosszú során keresztül fájó szívvel tapasztaltam, hogy a mi derék lelkészi karunk egykedvűséggel nézte a történt dolgokat, alig szórványosan vette ki részét az alkotmányos küzdelemből, a modern átalakulás nagy munkájában; pedig mennyi minden másként történik vala, ha tudományát, karakterét, ösi buzgóságát és igazságot dörgő szózatát egyetemlegesen belevitte volna az új élet harcába!

Tudom, hogy ez nem múlt mindig jóakarátán; lekötötték nehéz viszonyok, az élet anyagi gondjai; de az immár kétségtelen és nyilvános dolog, miszerint szerencsétlenség származott abból, hogy egyházi életünk modern fejlesztésében, alkotmányunk kiépítésében, *nem a lelkészi kar vezetett, hanem hagyta magát vezetni az események által.*

Most már ez nem maradhat így tovább! Szorongat bennünket mindenfelől a külső nyomás! Vak, a ki nem látja, hideg lélek, ki érezni nem tudja, hogy az *ellenreformációnak* kellő közepében vagyunk, mely szép szóval, ígéretekkel, a modern világ ezerféle csábításaival vesztegeti meg a lelkeket s húzogatja ki ösi alkotmányunk épülete alól a talpköveket.

Nincs más mód, mint összevetett vállal védelemre sorakoznunk s ezen védelmi munkából

a lelkészi karnak kell az oroszánrészt követelni.

Azt hiszem, az engedmények ideje lejárt. Szomorú tapasztalatok demonstrálják nekünk, hogy mi vagyunk a gyengébbek és garanciális törvényekre van szükségünk, melyeknek bástyái mögött akkor is szilárdan megállhassunk, mikor a magunk ereje túlnagyszámú elleneinkkel szemben elégtelennek bizonyul.

A garanciális törvényeket szabadelvű hiszékenységéből, politikai opportunizmusból feláldoztuk, egyh. alkotmányunk bástyáit átlukgatni engedjük, mert a nemzeti egység, a hazafiság nagy szólamai lebilincseltek szívünket s megtévesztették előrelátó okosságunkat.

Pedig fülünkbe cseng a krisztusi intés, melylyel egyszerű tanítványait útnak ereszté: „Legyetek szelídek, mint a galambok és okosok, mint a kigyók!”

Mi, mint a tiszta evangélium egyedüli zászlóvivői az elsőt megtartottuk, de a másodikat figyelmen kívül hagytuk.

Most már kétséssé vált védelmi vonalunkon belől kezdünk ébredezni, hiszen egészen „az oltárig hatolt” már a „szelid” támadás. Hitelvünk, féltékenyen őrzött lelkiismereti szabadságunk sincs tovább biztonságban. És a mikor rendszeres puhítgatások megtörték, vagy legalább is csekély mér-

tékre alászállították ellenálló képességünket: egyszerre csak felnyílnak szemünk és világosan látjuk a romlást, mely felé vezet eddigi útunk.

És ezen ébredés azért különösen vigasztaló, mert a legilletékesebb faktor, a lelkészi kar emeli fel szavát s veszi kezébe a védelem vezetését!

Üdv azoknak, kik ezt lelkök igaz melegségével teszik!

Azonban, midőn a vezetőket megmozdúlni látjuk, szent köteletség háramlik egy másik tényezőre, a ref. iskolákra, azok tanárai- és tanítóira.

Míg ugyanis ezeknek minden küzdelemben és a továbbépítés nagy munkájában osztályos társként kell a lelkészi kar mellett állani: addig különösen iskoláikban lelkes buzgalommal szükséges ápolni azt a hagyományos szellemet, mely megdönthetetlen erőforrása vala mindég a reform. magyar egyháznak.

Csendes és lassú munka ez, lépésről-lépésre való térfoglalás; de az eredmény biztos, mert egy igaz evangéliomi hitben, hagyományoszerű református szellemben felnevelt nemzedék ellene álland minden csábításnak.

Természetes, miszerint épen ezen a ponton merül fel ismét az a nagy kérdés, ha vajjon iskoláinkat átadjuk-e hát az államnak? Olyanok-e közviszonyaink, hogy az iskolák nélkül megállhassunk és eredményes munkát végezhesünk?

TÁRCA.

Utilitarianismus.

Irta: Blackie Stuart János. Angolból fordította: Csiky Lajos.

(Folytatás.)

Ennyit az empyrikus tan szorosán vett metafizikai részéről. Lássuk most már röviden annak a morálra való alkalmazását. „Az erkölcsi elvek — mondja Locke — még távolabb állanak, mint az értelmiek, attól, hogy bármely alapon is velünk született elveknek neveztesenek. Mondhatja-e valaki, hogy azok, a kik csalásból és ragadozásból élnek, rendelkeznek az igazság azon velünk született elveivel, a melyekre ők hallgatnának, és a melyekbe beleegyeznének?” Ezen kérdés a legélénkebben mutatja azon rendkívüli helytelen felfogást, hogy úgy mondjuk: azon rosszfejűséget, mely az angol bölesézt ezen egész kérdést illetőleg uralmába vette. Hiszen a velünk született eszmék természete sem azok egyetemlegességét, sem a romlottsághoz való hozzáférhetetlenségüket nem foglalja magában. Valaki születetik a zene iránt veleszületett érzékkel, ha szinte minden ő társai oly durva hangúak is, mint a szamarak és oly siketek is, mint a kövek. Ha némelyek színvak-ságban és némelyek tompa látásban szenvednek, mások meg tökéletes vakok, a látásnak ezen hiányai, tökéletlenségei vagy épen a teljes vak-ság bensőleg véve egyáltalában nem teszik a világosságot kevésbé élvezhető dologgá, sem pedig az egészséges szemet olyan szer-vünké, mely kevésbé csodálatosan volna képesítve annak

élvezésére. És a dolog úgy áll az erkölcsiséggel is, mint a látással. Egy városnak egész népsége ha iszákosságba süllyed is, ez az iszákosságot egy csöppet sem teszi kevésbé vadállati dologgá, sem pedig a csalásnak és rablásnak általános elterjedése nem teszi az én munkámnak más által való jogtalan elsajátítását egy csöppet sem észszerűbbé. Ismét azt mondja Locke (I. 3, 4) „nem lehet egyetlenegy erkölcsi szabályt sem fölállítani, a melynek okát igazság szerint meg ne lehetne kívánni”, a mely tételből világosan következik, hogy míg Plátó a velünk született eszmék alatt az észnek egy szabály szerint fejlődött értelemben való szükséges kifejezését érti, addig Locke ugyanazok alatt bizonyos vak s számba nem vehető ösztönt ért, mely független az észről és kívül is áll ezen. Azzal, ha az észet teszszük akármely cselekvési folyamat, mondjuk: az igazmondás, vagy a szótartás helyére, ezzel még nem teszszük azon cselekvési folyamatot kevésbé a természetben fekvő igaz ösztön, vagy az igazság velünk született szeretete eredményévé. Az erkölcsiség nem kevésbé velünk született, ha szinte észszerű is; de a mennyiben lényeges elem az az egyetemes vagy isteni Értelemben, ennek következtében szükségképen veleszületett sajátság az az egyéni vagy emberi értelemben, természetesen odaértve mindig azon nagy kivételek és fogyatkozások lehetőségét, melyek a véges lét természetéhez mindenesetre odartoznak. De nem szükséges nekünk hosszasan foglalkoznunk az ilyen sívár értelmetlenségekkel. Az emberek erkölcsitelenségei és ostobaságai, még ha ezerszer annyian volnának is, mint a mennyien vannak, az erkölcsi törvény velünk született szükségét és abszolút változhatatlanságát nem érintik nagyobb mértékben, mint a

Az én álláspontom ismeretes.

Nem szabad önként lemondani iskoláinkról, mert nincs egyetemes államosítás és mert a református egyház iskolák nélkül olyan leend, mint a szárnyaszegett madár, mely „megkísérti hátha, — hátha, felbirná-e gyenge szárnya?” de kísérlete sehogysen sikerül.

Hanem az tény, hogy iskoláinkról, tanáraink- és tanítóinkról másként kell gondoskodnunk, iskolai autonomiánkat pedig biztosabb és látható eredménnyel biztató alapokra kell fektetnünk.

De ezekről más alkalommal.

Most csak nézzük örvendező lélekkel a mutatkozó ébredést s mindnyájan egy szívvvel és szájjal mondjuk:

Védekezzünk — és építgessünk!

Sinka Lajos.

A mi eltompúlt kálvinista érzékünk.

Át- meg átolvastam nt. Eröss Lajos úr „Református axiomák” című nagybecsű cikkét, nem kerülte ki figyelmemet egyházi lapjainknak az u. n. miniszteri ünnepek felől nyilvánított véleménye s e kérdésben alig lehet más mondani valónk, mint az, hogy államkormányunknak nincs joga ránk ünnepeket oktroálni, s hogy ez megtörténhetett, okai önmagunk vagyunk, a mi nagyon eltompúlt kálvinista érzékünkkel.

Az érdekes cikkhez csupán azon pótlást kell tennünk, miszerint nemcsak a kormánynak, de a törvény-

hozásnak sines jogában — még a felekezetünk élén állók meghallgatása mellett sem, sőt ezeknek, a mi nem feltételezhető, netaláni beleegyezése mellett sem — az ünnep-kreálás, mert szentesített egyházi törvényünk (86. §. e.) világosan kimondja, hogy „ünnepek meghatározása” zsinatunk jogkörébe tartozik.

Ismerjük el mulasztásunkat, mely lehetővé tette a miniszteri intézkedést, s ne mentegessük az ünnepcsináló minisztert azzal, hogy autonomiánkat, hitrendszerünket nem ismerheti, mert theologiai újabb munkák felekezetünk részéről alig jelennek meg; ismernie kell és ismeri is a miniszter úr összes törvényeinket, melyek autonomiánk biztosítékai; ismernie kell és ismeri is egyházi törvényünket, mit hivatali előde javaslatára szentesített legkegyelmesebb királyunk.

Hogy fiaink, protestáns vallású bírák, katonák, katolikus istenítiszteletekre, misékre járni kénytelenítetnek, még a nagyon eltompúlt kálvinista érzéket is kell, hogy felizgassa.

Gyermekeink az úrnapi körmenetek s más ily látványosságoknál kénytelenek közreműködni, hogy emeljék a törvény ellenére még ma is uralkodó vallásfelekezet ceremóniáinak díszét, fényét — akkor, a midőn törvényeink őket nem egy felekezet parádéjának emelésére, hanem a haza védelmére kötelezik.

Ugyan mit mondjunk a vallás-egyenlőség (??) korszakában, hogy a magyar bírói kar, melyben a protestáns elem szellemi erejéhez mérten képviselve van, a vasárnapot, minden hazai keresztyén felekezet közös ünnepét meg nem ünnepelheti, hivatalában kell azt töltenie, — hanem ünnepnapja annak a róm. kath. felekezet ünnepe.

Az, hogy koronás királyunk, a legfőbb hadúr és a kinek nevében a bíró ítéletét hozza, a róm. kath.

mennyiben egy osztály iskolásfiú hamis számítása a számok egymásra vonatkozását érinti. A tévedések csak olyan közönségesek a számtanban, mint az erkölcs-tanban, csakhogy az emberek az erkölcsi botlások igazolására megvesztegethetők azok védelmezői és saját szenvedélyeik által, míg a számtani botlást azonnal észreveszi és kiigazítja a mester. De bár *Locke* a morálban is nem kevesebb önérettel érvel a velünk született eszmék tétele, mint lélektani tanulmányában az eszmék képződése ellen, nem kell azt gondolnunk, hogy az ő erkölcs-tani elmélete csak legkevésbé is azonos volna a modern utilitáriánusokéval. Kétségkívül ő vetette el ezek tanainak magvait, de ő a maga csürét egészen más mezőről aratott gabonával rakta meg. Ő keresztyén volt és hitt az isteni törvényben; ő theista volt és hitt Istenben. A modern utilitáriánus pedig csak egy csomó érzékelési dologban, és a változhatatlan következtetésben hisz. Mikor *Locke* az erkölcsiség velünk született eszméit tagadja, akkor ő, mint illusztrációi is mutatják, azon kétségbevonhatatlan tény akarla kimondani, hogy a mennyiben az emberek szemmel láthatólag nem egyeznek meg egymással működési elveikre nézve, helyes dolog, ha megkivánjuk, hogy tudják okát adni annak, miért fogadják el az egyik működési elvet a másik helyett. Az ilyen észszerű kíváncsalmomnak józan észszel ellene mondani nem lehet. De ez nem akadályozza őt abban, hogy más helyen meg (II. 33, 11) ne beszéljen, a mit egy modern utilitáriánus egyáltalában nem tenne, „a jónak és rossznak változhatatlan szabályáról, melyet Istennek a törvénye állított fel.” Az ilyen kifejezésmód, melyet *Locke*, azt hiszem, kora legszolidabb gondolkozói közül többel közösen

használt, arra vezet el engemet, hogy az ő erkölcs-tani nézetét azon rovatba oszszam, mely „*theokratikus institutionalismusnak*” nevezhető, vagyis úgy néz ő az erkölcsiségre, mint egy olyan törvénynek az eredményére, melyet a minden, úgy fizikai, mint erkölcsi törvénynek a legvégső forrása mondott ki és szentesített. Ebben kétségkívül látszik valami önkényesség is, melyet sem *Plátó*, sem *Aristoteles* nem fogtak volna lehetségesnek tartani az isteni értelem bármelyik alapvető megnyilatkozásában sem, de bár a *rómos*, a *törvény* szót ilyenformán elibe helyezte is a *grócos*, a természet szónak: ha ezen angol gondolkozót keresztkérdések alá vetették volna, valószínűleg azt fogta volna mondani, hogy ezen intézmények vagy törvények, melyeket Isten ad az embereknek, szükségképen folynak az isteni természet kitünőségéből; és ez a tiszta platonismus lett volna. Hogy ő, alapjában véve, nem kevésbé tiszta szívű, mint tiszta fejű ember volt, könyve világosan mutatja, még ha azon eszmezavart tekintetbe vesszük is, melybe ő magát olyan tételek felállításával bonyolította be, melyeknek a nyomán ha következetesen haladunk, azok a böleletben egyenesen materialismusra a theologiában atheismusra s a morálban sensualismusra vezetnek.

A modern utilitarianismus geneologiai fáján a legközelebbi jelentős név a *Hartley Dávidé*. A mint *Locke* vitta ki azt, hogy a velünk született eszmék elleni vulgár britt elfogultságnak némi előkelő állást szerzett a világban, *Hartley* pedig azzal alapította meg a maga hírnevét, hogy ő domborította ki először az eszmék társulásának tanát, azt a tant, mely alapítójától kezdve le a legújabb időkig a speculativ és gyakorlati exter-

egyház tagja, ez állapot jogossá tételére nem elegendő ok; mert ő Felsege nem egy felekezetnek, de a hazában élő s a nemzet testét alkotó összes felekezetek alkotmányos fejedelme, s ha a a nemzet e jogtalanság megszüntetését óhajtja s kívánatát kellő szavakkal nyilvánítja: óhaja teljesülésében a legfelsőbb helyen akadályra nem találhat.

Ha — mint azt Eröss Lajos úr cikkéből olvassuk — elődeink az 1715-iki országgyűlésen a koronaörök esküformája megállapításánál gondoskodtak, hogy a protestáns vallású koronaörök vallási érzülete kiméltessék, — a 30 év óta együtt ülő országgyűlés, melynek tagjai és pedig előkelő tagjai közt láttuk és látjuk felekezetünk világi nagyjait, sőt egyházi férfiaink közül is többeket, nem gondolt még arra, hogy annak a sok ezer protestáns katonának, annak a számos protestáns birónak vallásos érzületét szintén kimélni kellene? Ha a kath. felekezetnek katonai parádéra van szüksége, arra csakis saját híveit vehesse igénybe.

A mi hibánk, a mi bününk, a mi kálvinista érzüünk eltompulása, hogy ez ma így van.

Közjogi mellőztetésünk többi jelenségeit — igen sok nincs — nem akarom tárgyalni; áttérek dr. Hajnal István egyh. m. tanácsbíró úr nagyon figyelemre méltó cikksorozatára, mely a hozzászólásra szintén kellő okot adott.

Egyházunk e jeles, buzgó tagja és munkása, aggodó gondoskodással igyekszik bajaink gyógyszereit kutatni s elénk tárni, igyekezetéért csak hálánkra számíthat. Sok helyes és kétségkívül üdvös gyógyszert sorolt elő, de a soknemű orvosi szer között keresgélve, eltévedett s a hasznos orvosságokkal egy halált hozó mérget is ajánl, a minek használatától óvnunk, nagyon óvnunk kell egyházunkat.

nalismus minden formájában és alakulásában nevezetes szerepet játszik. *Hartley* York-megyében, Armleyben, Leedshez közel, 1705-ben született s a cambridgei egyetemen először theológiát tanult, de gondolkozó értelemmel és finom lelkiösmerettel áldatván meg, nem érezte magát képesnek arra, hogy könnyű szerrel elfogadja egyháza hittételeit azon alakban, a hogy az az akkori akadémiai erkölcsiséget szentesítette; ebből folyólag az orvosi tudományok tanulására adta magát, olyan pályára lépett tehát, a melyen később nagy sikerrel működött, először Newarkban és Londonban, majd Bathban, a hol aztán meghalt. Ezen tényeknek rendkívüli nagy fontosságuk van, mint a melyekből jól kimagyarázható az ő jellemében és műveiben érzelmi s evangéliomi irányú erkölcsiségének esodálatos összeforrása azon ő irányzatával, hogy a szellemi működéseket fizikai úton magyarázza ki, a mitől az evangéliom alapjára helyezkedő moralisták természetszerint idegenkednek. „Observations on Man“ (= Észleletek az emberről) című, 1749-ben kiadott nagy művének célja *Locke* és *Newton* inductiv módszere szerint részletes ismertetést írni az emberi természetről, s ennek megfelelőleg az első kötet, mely az ő legsajátosabb nézeteit tartalmazza, pusztá részletezése *Locke* azon tanának, hogy minden mi ismeretünk az érzékelésből ered, és hogy az agyvelőben levő eszmék az érzéki idegekre tett benyomásoknak az eredménye. *Hartley* ezen ő egyoldalú nézetének igazolása végett bemegy az agyvelő legbensőbb szövédékébe és bámulatosan alkotott hártás bonyolulataiba, és az azon birodalomban fekvő rezgések és rezgedezések tevékenysége, ellenhatása és közbejátszása útján igyekszik kimagyarázni a gondolat és az okoskodás eredetét,

Igaz, hogy az orvosi tudomány a mérgeket sokszor sikerrel felhasználja az emberi élet fentartására, de van e mérgek között, mely nemcsak nem gyógyít, hanem halált hoz, még akkor is, ha azt a legügyesebb orvos önmaga saját kezével, a legnagyobb elővigyázattal adná be a betegnek.

Bocsásson meg talán erős hasonlatomért az általam különösen tisztelt tanácsbíró úr, kinek jó szándékát, egyházunk javára célzó nemes törekvését csak a legnagyobb elismeréssel tudom említeni, hogy én ily veszélyes mérgek tartom azon javaslatát, azon óhaját, a midőn nyilvánítja: *csak örvendeni tudnék, ha halottak napján a protestáns sirok kivilágítása általánosan elterjedne.*

Ez óhaj teljesülése, a ma is annyira fogyatékos, oly nagy mértékben eltompult kálvinista érzék megsemmisülését eredményezné, s ha egyházunk jeleseinek ily nyilatkozatát olvasom, nem esudálkozom, ha az a kath. vallású kultuszminiszter reánk katolikus ünnepek megtartását oktörolja.

Méltán mondhatja: magatok óhajjátok!

Igen szép szavakkal igyekezik dr. Hajnal István úr indokolni, mint maga is elismeri, „a puritán protestáns felfogással ellenkező“ nézetét; elvesztett kedveseink, elhunyt jeleseink iránt érzett szeretet-tiszteletéről ír, ezek kimutatását látja ő a sírdíszítésben.

Ugyan, kérdem: az esztendő 365 napja közül, miért ez az egyetlen nap, e röm. kath. ünnepnap az, a mikor e szeretetet, e tiszteletet kimutathatjuk? Miért nem alkalmas erre a fenmaradó 364 nap? E szeretetet, e tiszteletet nem lehet *más módon kimutatni*? S mi protestánsok, kik Istenünket is nem külsőségekben, hanem lélekben és igazságban imádjuk, megtartva az irás

— és teszi ő ezt hosszú fejezeteken keresztül, nem kevés ismétléssel és olyan nyelven, melynél különbet a legtöbbször materialista sem kívánhatna. Tényleg *Hartleyben* a jelenkor fizikai tudománya azon mestereinek nagy előfutárát találjuk fel, kik az elméleti tudományokra valami fontos fölfedezést látszanak várni azon sajátoságos összehasonlításból, melyet ők a majom és az ember agyszerkezete között tesznek. Nehány rövid kivonat világosabbá fogja ezt tenni. „Az egyszerű eszmék — mondja ő — csoportokba verődnek, és összetett eszméket alkotnak“ (I. 75). Itt az „eszme“ szónak egy olyan szertelen használatával találkozunk, mely bennünk feltűnést is, gondolatot is kelthet, és a mely a gondolatok ama sajátoságos zavarának a mélyén fekszik, mely annyira boldogtalan következetességgel vonul keresztül *Locke*-nak minden okoskodásán. Ismét: „az eszmék, az értelem, az emlékezet, a képzelődés, az érzelme, az akarat, mindezek ugyanazon eredeti forrásból erednek, és csakis fokilag, vagy valamely véletlen körülmény folytán különböznek egymástól; mindannyian levezethetők az érzékekre tett külső benyomásokból, ezeknek nyomai vagy eszméi azok, és kölcsönös összeköttetésük együvé vett társulásuk és egyiknek a másikra való hatásuk által történik“ (I. 80). És ezzel megegyezőleg (I. 101) az eszmei rezgedezéseknek az érzéki rezgésekből való formális leszarmazását adja; és (103) beszél „az értelemnek azon eszméjéről vagy állapotáról, vagyis az összetett rezgedezések azon helyzetéről, melyet mi *akaratnak* nevezünk“, és ismét azt mondja (a 212. lapon), hogy „az érzékelések tartóssága az eszme természetére tartozó dolog“. Itt tehát azon nagy mysterium, mely a görögöket olyannyira háborgatta, azon mysteriosus

rendeletét, szeretteink emlékét csak ily módon tisztelhetjük?

Veszélyes szer ez, ölü mérge, mely a misére, a catholicismusba, — a megsemmisülésbe vinne bennünket.

És ugyan járjunk szét a drága koszorúkkal, a feltűnő világosságot adó, különböző színű lámpákkal feldisztett sírok közt, ha ismerjük azok feldisztóit — megadva a köteles tiszteletet a kevés számú kivételnek, hol az igazi szeretet és tisztelet nyilvánulása áll előttünk — az az ezer meg ezer lámpa fénye a többségnél, az óriási többségnél, nem tesz egyebet élénken láthatóvá, mint az emberi hiúságot s a képmutatást.

Ne rontsuk mi meg a hiúság, a képmutatás terjedésének lehetőségével a puritán kálvinista jellemet.

Ha legalább nemzetgazdászati haszon volna e sir-disztésekből, ha az a sok százezer forint értékű disztés hazai kezek, szegény magyar munkások és munkások készítménye volna; ha e hiúság és képmutatás magyar embereknek, szegény magyar családoknak nyujtana élelmet és ruházatot! De nem így van; e százezrekkel is külföldnek adózik nemzetünk.

Ne tompítsuk, sőt ellenkezőleg, élesítsük kálvinista érzékünket. Nehéz időket élünk! Fájdalommal látjuk, hogy protestáns szülők leányaikat a leendő protestáns anyákat, apácaikkal neveltetik, kiknek hazájuk széles e világ, kik fogalommal sem birhatnak nemzet, család szeretetéről, nem ismerik, mi az az édes anyai kötelesség; látjuk a vegyes házasságoknál, hogy még kálvinista papok fiai is születendő gyermekök más vallásfelekezethez átengedésével kötik meg házasságuk fonalát; tudok esetet (egyházkerületünk egyik egyházmegyéjében nemrég történt), hogy egyházmegyei világi tanácsbíró házasságánál az egyházi áldás igénybevételét

szükségtelennek tartá, — a statisztika kérlelhetetlen bizonyossággal tárja elő évről-évre veszteségünket. Protestáns irodalmi társulatunk, egyházi lapjaink a fennállhatóság nehézségeivel küzdenek.

Mindezeknek — ellenfeleink ügyességén, sőt mondhatjuk ravaszságán kívül — okai önmagunk vagyunk. Ébredjünk fel végre a mi irtózatosságotunkból, dermedtségünkkel! Eltompult kálvinista érzékünket fejleszd, élesítsük! Csak így, csakis így tarthatjuk fenn, mit őseink annyi áldozattal fentartva, reánk hagytak — szent örökségünket: magyar vallásunkat!*

Uffalussy Béla.

TANÜGY.

Tanügyi hírek.

As iskola szeretete. Lapunk f. é. 2. számában kivonatossan ismertettük az országos középiskolai tanár-egyesület választmányának december 28-án tartott tanácskozását. Részletesebben is megemlékeztünk az Alexander felolvasásáról, melyben a művészeti oktatásról mondott el tanulságos dolgokat; egyuttal említettük, hogy az elnöki megnyitó beszédnek egyik nevezetes pontja volt az, melyben Beöthy, az elnök, az ifjabb tanár-generációnak az *iskola szeretetét* igyekszik szívére kötni. Erre alkalmat az szolgáltatót neki, mert a közoktatás-

* Nemcsak a sírok kivilágítása s drága koszorúkkal feldisztése ellen kell akciót kezdenünk, hanem a temetkezéseknél tapasztalt s napról-napra növekvő pazarlás ellen is ideje lenne egyházi és világi előkelőinknek erélyesen felszólalni, s követni izraelita honfitársaink észszerű szokását: a koszorút helyettesíteni, az üdvös célokra adandó „koszorúvaltsággal”. U. B.

kötélék, mely a *ἓν*-t és a *πολλά*-t — az egyet és a sokat — egyesíti, nagyon határozottan meg van oldva, és pedig, a mint látszik, epikureusi szempontból. Nem az egy az, a mi a sokat szüli, hanem a sok az, a mi az egyet szüli; az egy, — melyet Értelemnek, Akaratnak nevezek — csak módosulása a soknak. Mindezen beszédre az a radikális ellenvetés: hogy értelmetlenségnek tartja azt minden ember, a ki csak nem hivatásszerű metafizikus; a józan, egyszerű érzés protestál ellene; *Shakespeare*, ki a magas és egészséges emberiesség gondolatait és nyelvét képviseli, soha sem beszél ilyen hangon; és a mi több, *Plátótól* le *Hegelig* a legmélyebb gondolkozók sokkal nagyobb mysteriumot látnak azon tételben, hogy a gondolat az érzékelésekből gyártatik, mint abban, a mit ezen elméletnek megfejtene kellene. Bárki is úgy tapasztalja, hogy az érzékelések bizton haladhatnak a maguk útján, de semmi olyant nem hoznak létre, a mi csak a legtávolabbról is hasonlítana egy gondolathoz; épen mint a hogy a bogácsra nyárról-nyárra aláhulló eső és napfény mindig csak bogácsot és rózsát sohasem termel. Valójában úgy látszik, hogy a mi inductiv bölcselők azon közönséges csalódásba bonyolodik itt, mely a dolog alkalmát vagy föltételét annak okával zavarja össze. Már pedig egy véletlen alkalom vagy egy elháríthatatlan föltétel egyformán távol állanak az ok eszméjétől. Annak véletlen alkalma például, hogy egy ház bizonyos helyen épült, lehet az, hogy egy bizonyos úri ember, ki egy ház építésének eszméjével foglalkozik, egy bizonyos helyen sétálván, elhatározza, hogy ott építi föl a maga házát; egy ház fölépítéséhez elháríthatatlan föltétel, hogy legyen egy hely, melyre az emelhető, s legyen hozzá kő és mész,

a melylyel az fölépíthető legyen; de annak, hogy azon ház ház legyen, tulajdonképeni ható oka az építész elméje, azon terv, mely elméjében ered, azon útasítás, melyet a szerződőlnek és ez a kőműveseknek ad. Azon érzéki irányzat, melyet *Hartley* orvosi tanulmányai kölcsönöztek az ő gondolatainak, erősen előtűnik egy másik szakaszból (I. 342), a hol ő bizonyos számtani axiomák magyarázatásával foglalkozik: „Azt, hogy $2 + 2 = 4$, pusztán csak előbbi, tényleg észrevett példákól következtetjük, és abból, hogy mindezen példák szükségképen összeesnek minden más lehető példával.” Emlekeztet ez bennünket *Mill Stuart Jánosnak Hamilton W.* báró ellen írt értekezésének egy híres tételére, melyben ő saját tekintélyének bélyegét üti rá egy londoni ügyvédnek azon szellemes fejtegetésére, mely szerint „lehet olyan világ, melyben a kettő meg kettő annyi, mint öt”, — a hol azonban a habozó kétoldalúság nyomai minduntalan előtűnnek az okoskodásban. A tény az, hogy *Hartleyt* is épen úgy, mint *Lockét* alapjában véve egészséges érzék és magas vallásos bölcsélet jellemezte, a mi minduntalan keresztelte az ő mekhanikus elméleteit; a modern gondolkozó, egyáltalában nem híven a tulajdonképen ügynevezett elmében, hanem csak egy csomó érzékelésben s a társulások láncolatában, épen mint a római katolikus transsubstantiatio-doktorok, minden habozás nélkül nyiltan odadobta a keztyüt az értelem szemébe, s a hamisítatlan értelmetlenség mellett nyilvánosan bizonyosságot tett. Ilyen szokott lenni minden egyoldalú bölcselkedésnek a természetes fokozata. Valamely kedvenc képzeleti eszmének a magva erős dogmává nő fel; a dogma paradoxonban virágozik ki, és a paradoxon képtelenségbe

ügyi miniszter elhatározta, hogy a középiskolai tanárképzést, melynek különösen gyakorlati hiányai ellen oly sok kifogást tettek már s tesznek ma is folyvást, reformálni fogja. Beöthy megjegyzi, hogy erre a reformra nézve ma még véleményt nem mondhat, mert a részletekről tudomása nincs; azonban hangsúlyozni kívánja már most, hogy a tanárképzés reformálásánál mit tart ő kiváló fontosságúnak. Beszédének ezt a részét, mely kiváló fontosságú már csak azért is, mert Beöthy a kálvinista tanár igazi megtestesülése, szóról-szóra ide igtatjuk a következőkben:

„Ismét és ismét volt alkalmain azt a régi meggyőződésemet kifejezni, hogy az iskolák ügyében a szervezeti kérdések nem elsősorú kérdések. Hozza-e magával valami biztosítékát az új szervezet annak, hogy buzgóságban, szellemben az az intézmény emelkedni fog, a melynek átalakításáról van szó: ez a döntő kérdés. A munkásságnak ez a buzgalma, a szellemnek ez a helyessége: ez az, a mi fontos. A mi már most a tanárképzést illeti, arra vonatkozólag egy mozzanat hívja fel különösen figyelmünket, a melyről az én nézetem az, hogy most az egész magyar középiskolai életnek ennél fontosabb kérdése nincs. Ez a mozzanat pedig, ha röviden akarom kifejezni — egy szóval ki tudom: az iskolának szeretete, a tanárnak erre való nevelése; ezen fordúl meg a magyar iskola ügye. A nevelendő, képzendő tanárban az iskola szeretetének, az ő pályája szeretetének a begyökereztetése és ápolása legyen fő törekvésünk. Még pedig minél előbb, minél határozottabban, minél egyezőbb értelemmel, mert proximus ardet. Épen erre nézve a láthatáron, különösen a fiatal nemzedékben olyan jelek mutatkoznak, a melyek nem nagyon biztatók. A fiatal nemzedéknek kivált azokra

az elemeire kell gondolnunk, a melyek tehetségüknél, hivatottságuknál fogva a legképesebbek, a melyeknek e szerint a jövő középiskola a legtöbb hasznát venné. A fejlődés azt az aggasztó jelenséget merítette fel és állítja szemünk elé, hogy a tudományos munka és az iskola szeretete ezekben a mi legkiválóbb fiatal embereinkben már a küszöbön bizonyos meghasonlásba kerül. A mily mértékben jelentkezik náluk a tudományos ambíció, abban a mértékben, legalább számos szomorú tapasztalat szerint, távolodnak az iskola szeretetétől. Hogy az iskolára milyen veszedelemmel jár ez a jelenség, azt hiszem, hogy részletesen bizonyítani nem kell. Fiatal embereinkben a tudományos munka szeretete, ambíciója felébred, hivatottság, képesség, kedv mutatkozik: de mutatkozik ezekkel együtt az a gondolat is, hogy ennek a kedvnek, hivatásnak az ő pályájuk nem tere, hanem akadálya. Mi következik ebből? Egy korai belső távolodás attól a pályától, a melyre az ifjú lépni készül: felébred egész sereg olyan ambíció, a melyet az élet nem elégíthet ki, még a fejlettebb nemzetek viszonyai között sem. Fiatal embereinkben — épen a legképzültebbekben — a tudomány igényei akárhányszor előbb ébrednek fel, mintsem a tudományt igazán megszerezték volna. Én azt hiszem, hogy ebben az irányban a tanárképzésnek lehet, sőt kell is legtöbbet tenni. A tanárképzés főfeladatául azt kell ismernünk, hogy az iskolát, a jövő pályát megszerettesse, ne csak a tudományt, hanem a műveltséget is. És ez a kettő abban az egyetértésben mutatkozzék, a melyre classikusabb példa a világon nincs. mint a mi multunkban az olyan sanyarú sorsú magyar tanárnak századok óta teljesített munkája . . . A példákat keressük az ő munkájában, mert a magyar tanár századok óta össze tudta egyez-

fajul át. *Mill* tulzó értelmetlenkedése és *Hartley* enyhén módosított tévedése, a számtani bizonyosság természetének ügyében, ugyanezen okból erednek. Pusztán azon elvnek természetes kifejezése azok, hogy a gondolat érzékelés, és az érzékelés gondolat; a gondolat megérlelődött érzékelés, és az érzékelés születendő gondolat. *Mill* egyáltalában tagadja a gondolatnak, mint az érzékeléstől különböző dolognak létezését; ezért ő teljesen következetes önmagával, mikor azt mondja, hogy lehet olyan világ, melyben a kettő meg kettő annyi mint öt, mert nem észlelt hanem csak gondolt dolog az, hogy a számtani tudományban $2 + 2 = 4$. Ezen paradoxon által *Mill* valami, csaknem fönségesnek mondható törhetetlen következetességgel tagadja általában a tudomány lehetőségét; semminemű *επιστήμη* sem lehetséges nagyobb mérvben, mint az ontológia; csak az *εμπειρία* a lehetséges, annak tapasztalata, hogy esetleg az van, a mi van és a mi másként is lehetett volna. Ebben áll a németek által úgynevezett „Locke-féle empiricismus“ legfőbb ereje, és mikor *Mill* minden tudománynak esetlegességét bizonyította, akkor ő, mint jó logikushoz illlett, a dolgok azon féligazságának alapjáról beszélt, melyet ő és az ő iskolája elég szerencsétlen volt az egész igazsággal összetéveszteni. A mi pedig *Hartley*t illeti, ő a maga egyoldalúságát egy olyan föltétellel igazolja, mely elveszi az ő értelmetlenségének élet, és *Locké*hoz hasonlólag egy nagyon áttetsző következetlenséggel menti meg magát; beszél ugyanis az észlelt egyenlőségeknek minden lehető egyenlőségek bizonyos számával való „szükségképeni egyezéséről“, — bevívén így az érzékelések termékei közé a szükségszerűség eszméjét, tehát egy olyan eszmét, mely föltétlenül más

birodalomba tartozik, és semmi módon nem eredhet az érzéki benyomások és ideges rezgések pusztá egymásutáni következéséből, bármilyen gyakran ismétlődjenek is ezek. Egy tengerparti ör meg lehet győződve afelől, hogy a dagály csak úgy fog emelkedni holnap, a hogy ma emelkedett, és a hogy emelkedett mindig, mióta csak észlelni kezdte annak mozgásait; de azon meggyőződés *ellenkezőjére* józan eszű ember nem juthat, hogy a kettő meg kettő nemcsak mindig négyet tesz, és mindig négyet tett, hanem minden képzelhető világban négyet is kell annak tennie. Ezen két dolog nemcsak fokilag, hanem némileg is különbözik egymástól; és a számtani levezetés csak gondolatokkal foglalkozván, a tiszta elme teremtett világát ezen gondolatoknak akár mely időben, akár a multban, akár a jelenben, akár a jövőben való tökéletes vagy tökéletlen megvalósulása a legkisebb mértékben sem változtatja meg. Mikor én azt mondom, hogy egy háromszögnek szegletei egyenlők két egyenes szeglettel, vagy hogy egy körnek központjánál levő szeglet kétszerese a kerületénél levő szegletnek: ezt én a bizonyos föltételek alatt vont vonalaknak a vonalokhoz való bizonyos szükségképeni olyan viszonyaiból következtetem, a melyek fölött az én gondolkozásom föltétlenül uralkodik. A bizonyosság a dolog lényegében fekszik, abban, a mi nem lehet másképen mindaddig, míg a mértani alak az én felfogásom dik-tatori hatalmának leend alá vettete.

(Folyt. köv.)

tetni a tudomány és az iskola iránti kötelességét és lelkesedését. A tanárképzés reformjánál tehát különösen hangsúlyozni kell ezt a nem szervezeti, hanem szellemi reformot: az iskola szeretetének beleuevelését a jövő tanárokba; e szeretetnek át kell hatnia jobban az új tanár nemzedéket, mint a hogy jelenleg történik, mert ettől függ a magyar köznevelés jövője. Azzal az óhajttal, hogy ez a gondolat és törekvés a reformtervezőit és megvalósítóit minél teljesebb mértékben hatja át: ezzel az óhajttal van szerencsém megnyitni az ülést és üdvözölni tisztelt tagtársainkat.

Közéiskolai tanárképzés. Az orsz. közéiskolai tanáregyesületi közlöny legközelebbi (15-ik) számában *Beke Manó* foglalkozik a tanárképzés ügyével abból az alkalomból, hogy azt a miniszter újra szőnyegre hozta. Szerinte — a mi különben nem új dolog — „a mai közéiskolai tanárképzésnek rengeteg sok hibája van.“ Legfőbb baja, hogy „ezer mérföld választja el magától a közéiskolától.“ Mert „sem tanítási anyagában, sem a tanítás módjában, sem a gyakorlati munkásságban nincsen tekintettel a tanárképzés a közéiskolára.“ Mint matematikus szakember részletesen ismerteti aztán a matematikai szaktanár-képzést s kimutatja, hogy az egyetem ad ugyan magas fokú matematikai képzettséget, de ezt a képzettséget a közéiskolában nem lehet értékesíteni. A közéiskolai matematikai anyag ugyanis teljesen hiányzik ezen egyetemi képzettségéből. Természetesen még kevésbé nyer oktatást a tanárjelölt a matematikai tanítás közéiskolai methodikájából, nemcsak gyakorlati methodikából, a minnek ott hire sincs, hanem az elméletiből sem. Állítását a közéiskolai és egyetemi tantárgyak szembeállításával részletesen bizonyítja. Majd javaslatot tesz arra nézve, hogy a közéiskolai tanítás szempontjából hogyan kellene berendezni az egyetemi collegiumokat, ha jó közéiskolai tanárokat akarunk képezni. Óhajta, hogy a tanárvizsgálati anyag redukáltassék a mai alapvizsgálati anyagra, e helyett azonban szigorítottassék meg a doktorátus, helyezzenek nagyobb súlyt az anyag módszertani feldolgozására s különösen a *tudománytörténeti momentumokra*, melyeket a mai tanárképzés csaknem teljesen figyelmen kívül hagy. Végül óhajtanónak tartja, hogy, mint ő a matematikai tanárképzést, ismertessék mások is a saját szakjukbeli tanárképzés fogyatkozásait, hogy így jobban megvilágítva a dolgot, eredményesen lehessen a reformáláshoz fogni.

A művészeti oktatás. Ugy látszik, a miniszter a tanári testületek eddig megnyilatkozott véleményével szemben mégis külön tantárgyként akarja beilleszteni a művészettörténetet a közéiskolai tantárgyak közé. Legalább erre mutat azon legújabb intézkedése, melylyel a budapesti VII. ker. gymnasium és a gyakorló főgymnasium. úgyszintén a II. és V. ker. főreáliskolák VII. és VIII. oszt. növendékei számára művészettörténeti külön kurzusokat rendezett be, természetesen egyelőre csak facultativ tantárgy gyanánt. Reméljük azonban, hogy ezt az intézkedést a vidéki iskolákra nem terjeszti ki, mert hiszen szemléltető eszközök hiányában ennek úgy sem lenne kielégítő eredménye.

As iskola szeretetének akadályai. *Beóthy Zsolt* elnöki megnyitójának azon részére, melyet épen mai számunkban közlünk, a Nemzeti Iskola legközelebbi (2-ik) számában egy keserű hangon írott cikk jelent meg visszhang gyanánt. A cikk álnevű írója (*H.*) elismeri, hogy a fiatalabb tanári nemzedékben csakugyan nincs meg az iskolának kívánatos szeretete, de ennek oka nem a fiatal tanár, hanem azok a viszonyok, melye-

ket az életbe lépéskor magával szemben talál. A fiatal tanár lelkesedéssel, idealis ügybuzgósággal lép a katedrara, de zsibbasztólag hat rá mindjárt az első lépésnél az az elégedetlenség és közönyösség, a mi a tanártestület idősebb tagjainál tapasztalható. Ennek oka viszont az, hogy a tanárnak anyagi bajokkal és mellőztetéssel kell küzdenie egész pályáján. A tanítás lélekölő munkájában nem emeli, nem buzdítja a felettes hatóságok elismerő biztatása; még most is a régi rendszer divik, „mely a tanárt olyan hitvány eszköznek nézte, a kivel szabadon lehetett parancsolgatni, a kit hajtottak a munkára, a kit lenéztek, a kire kötelességeket róttak, de a jogokat neki nem adták meg.“ S itt különösen kikel az igazgatói és főigazgatói nagyképszerűkedés ellen, mely „a tanár hecsületes, törekvő munkájába beleavatkozik, tanácsol, akadékoskodik, csak azért, hogy fensőbb-ségét fitogtassa,“ s mely épen ezért „szárnyát szegi minden buzgalomnak, elkedvetleníti a törekvő lelkeket, lemondásra kényszerít s így oka a közömbösségnek.“ „Az igazgató és főigazgató azt képzelik, hogy ők magasabb rendű lények a tanárokkal szemben s ezt társadalmi úton is igyekeznek kifejezésre juttatni.“ Az iskola szeretetét a tanári munka megbecsülése, a tanári állás méltánylása teremtheti meg, ezen kell tehát először munkálni. Hála Istennek, a névtelen cikkező ezen keserű igazságai az állami iskolákat jellemzik; mi reformátusok idáig nem jutottunk még, hanem mintha közelednénk mi is ez irány felé. Pedig a névtelen cikkezőnek teljesen igaza van: a tanári buzgalomnak és úgyszeretnek nincs nagyobb veszedelme, mint az igazgatónak örökös paedagogarcháskodása, az a balvélekedés, hogy neki minden tanárnál okvetetlen különbnek és okosabbnak kell lennie.

A polgári iskolák reformja. Az országos tanáregyesület székelyudvarhelyi köre f. hó 11-én tartott gyűlésében foglalkozott a polgári iskola reformjával s épen ellenkező álláspontot fogadott el, mint a debreceni tanári kör. A székelyudvarhelyiek ugyanis *Fejes Áron* ev. ref. főgymn. tanár előadása és javaslatai alapján kimondták, hogy a polgári iskolákat szükségessé kell tartják, azok 7 osztályúvá fejlesztését óhajtják s így teljesen a polgári iskolák álláspontjára helyezkednek.

KÖZÉLETÜNK.

Erdély az unióban.*

Mint tudjuk, az anyaországtól különvált 1540-ben. Másfél száz esztendő megvaladott ideig külön nemzeti fejedelmek uralma, a fejedelem és országgyűlések törvényes, alkotmányos összeműködése útján alkotott törvények kormányzása, igazgatása alatt állott. Külön törvényei, mik ez idő alatt keletkeztek 1. az „*Approbatae Constitutiones*“, az 1540—1653-ig keletkezett, összegyűjtött, feldolgozott és ez év (1653) január 15-ik napjára Gyulafehérvárra összehívott országgyűlés által elfogadott, 2-ik *Rákóczy György* fejedelem megerősítésével kibocsátott törvények gyűjteménye. 2. „*Compilatae Constitutiones*“, 1654—1669-ig keletkezett, az 1669-ik év január 25-re összehívott gyulafehérvári országgyűlés által elfogadott törvények, 1-ső *Apaffy Mihály* által meg-

* E valóban nagyérdékű közleményre föl hívjuk olvasó közönségünk s kivált egyházjogászaink figyelmét. Örvidenénk, ha a benne foglalt, bonyolult kérdés tisztázásához némi részben hozzájárulna a lapunkban meginduló eszmecsere is, mely előtt lapunk hasábjait ezennel megnyitjuk. Szerk.

erősítve. E 2 törvénykönyv szabályozza az Erdélyben bevett 4 vallásfelekezet: ev. reform., lutheránus, r. kath. és unitárius egyházak közjogi állását.

Politikailag — bár nem teljesen, nem szilárdan — egyesítette Erdélyt Magyarországgal az 1691-ben kiadott leopoldi hitlevél (diploma leopoldinum), Erdély nemzeti fejedelmeinek (II-ik Apaffy Mihály) kihaltával. Majd teljesebb egyesülést hozott létre az 1848 ik esztendő, a mit azonban ismét széttepett az abszolút korszak, mig nem végre a teljes egyesítést megteremtette 1865-ik év, illetőleg a részletesen intézkedő 1868. 43. t.-c. E politikai egyesülés azonban az erdélyi ref. egyházat nem érintette. Bensőleg, a szivekben és elmékben e mellett élhetett és élt is a Királyhágón túli egyházkerületekkel egy, egyetemes magyarországi református egyházzá tömörülés szükségének érzete. Meg is jelentek az „erdélyi ev. ref. anyaszentegyház” küldöttei az 1867-ik és 1873-ik évi generalis konventeken; és az utóbbin már „*ünnepélyesen* lett kinyilatkoztatva, hogy az erdélyi ref. egyházkerületnek a magyarhoni testvér 4 egyházkerülettel való teljes egyesülése *alakilag is* (!) befejezettnek tekintendő.* Ám az egyesülés, hogy egyben nem határozódott, mint abban, hogy Erdély elismerte és elismertette magát az össz magyar reform. egyház kiegészítő részének, a mely e szervezetben is fentartja külön alkotmányos szervezetét, kitűnik onnan, hogy mindjárt az 1873-ik évi konventen bemutatott „*konventi szervezet*” csak annyiban fogadta el, a mennyire azt az ő külön alkotmányos kifejlődése megengedte. Így p. o. az 1874-ik évi egyházkerületi közgyűlés elveti abból a tervezetből a konventi kettős elnökséget, mivel hogy az erdélyi kúriarchikus szervezetű egyház a püspököt nem méltatja az elnöki tisztségre, sőt abból ridegen kizárja; elveti a tervezetből a konvent azon jogát, hogy az mint legfőbb kormányzási és közigazgatási testület, az egyetemes egyház nevében és tekintélyével intézkedhessék; el azon jogát, melylyel örökösök a felett. hogy az egyház szervezetében és cultusában az egyöntetűség és prof. jelleg megtartassék; el azt, hogy az egyházkerületektől hozzá felterjesztett, vagy fellebbezett közig. vagy peres ügyben végérvényesen intézkedhessék.

De nem teremtette meg a *teljes* egyesülést az 1881-ik évi debreceni zsinat sem, a melyen pedig igazán hatalmas erővel nyilatkozott meg a köz öröm és lelkesedés az unió kimondása felett. Bejött e zsinatra, úgyszintén az 1891-ik évre is az erdélyi egyházkerület a maga különálló alkotmányos szervezetével, e szervezet alapján megbízott küldötteivel; és részt vett az egész magyarországi reform. egyházra hozott törvények készítésében egy olyan kerület, mely a többiekétől egészében és részeiben eltérő alkotmányos alapon áll és a zsinat Erdély részvételével, a nagy kisebbség befolyására, kivánságához alkalmazkodva, hoz törvényeket, a túlnyomó nagy többséget feltétlenül kötelezőket, a kisebbségre azonban már csak azon „részleteiben” tartozókat, melyek az erdélyi egyházkerület alkotmányától el nem térnek.

Mivel pedig az erdélyi egyházkerület alkotmánya épen a lényegben, az alapelvben különbözik a magyarországi egyházkerületekétől, lévén ez zsinatpresbyteri, az a systema territoriale alapján lassankint kifejlődött kúriarchia, a mint azt lentebb kimutatom, tehát még nem is a bevallott képviselői: világos, hogy az unio, eltekintve a Domesztika áldásaitól Erdélyre, nem csak nem teljes, de alig nyugszik valami realis alapon, alig

több üres szónál. Nem nyugszik realis alapon az alkotmányos szervezet merőben eltérő volta miatt, de nem annál fogva sem, mert az alap, a törvény, a mely meghatározza az erdélyi egyházkerület viszonyát a magyarországiakhoz, ez maga ingatag, egyes tételeiben önmagának ellentmond, önmagához következetlen, a mi a kódifikálásbeli feledékenységből támadhatott.

Ime a törvény 2-ik §-a az egyházalkotmány meghatározásul ezt mondja: „A magyarországi ev. ref. egyház, *zsinatpresbyteri* rendszer szerint igazgatja és kormányozza magát”; és a 8-ik §. 1-ső bekezdése még is érintetlenül hagyja az erdélyi egyházkerületnek az AC. és CC. 1. részeiben és az 1691. évi *Leopoldinum diploma 2-ik és 3-ik pontjaiban biztosított jogát* és több százados különállás folytán kifejtett alkotmányos szervezetét. Már pedig az AC. és CC. 1. részei az erdélyi egyházkerületnek — mint ezt lentebb tüzetesebben fogom fejtegetni — törvényhozás jogát biztosítják; a több százados különállásban pedig az erdélyi református egyház alkotmányos szervezete a magyarországitól nagyon eltérően fejlett. E *törvényhozás* jogát és külön alkotmányos szervezetét hagyja érintetlenül az erdélyi kerületnek az egyházi törvények 8-ik §-a, ellentétben 2-ik §-sal. Növeli a zavart, a bizonytalanságot az, hogy az erdélyi egyházkerületi közgyűlés azon „*Utasítás*”-ban, melylyel a törvényeket a kerületben életbe lépteti, az 1-ső pontban az egyházalkotmányra vonatkozó §§-okat *feltétlenül* kötelezőknek mondja, tehát a 2-ik §-ban adott zsinatpresb. rendszert magára nézve ezzel elfogadja; még is bent — következetesen a *törvény* kódifikálásában tanúsított következetlenséghez — régi, általa *képviselőinek* nevezett, valójában pedig *kúriarchikus* szervezetét újra hajszálpontossággal megépíti; nemcsak, hanem a 61. §. a) pontjában — igaz, hogy „a *zsin. t. 8. §. korláta között*” — magának lefoglalja a törvényhozó hatalmat.

A Debr. Prot. Lap 1898. 31-ik számában e tárgy felett köztem és a nt. szerkesztőség között támadt nézeteltérés után magamnak is tartozom azzal, hogy — bár körülményeim okozta nagy késedelemmel! — tüzetesebben kifejtssem egyházi törvényeink által megteremtett helyzetét Erdélynek az unióban.

Az őszinte uniótól annyit legalább is joggal várhat a józan ész, hogy az egyház alkotmánya egységes, az egész egyházra tartozó legyen. Fentebb azonban már rámutattam a zsinatpresbyteri rendszert megállapító 2-ik §-ra, mely csakugyan érvényben áll a magyarországi kerületekben, de csak a papirosan köteiezi Erdélyt. Most még bemutatok egy §-t ugyancsak az egyházalkotmányából a törvényhozásra vonatkozólag. Ez az 7-ik §: „Az egyházi fokozatos hatóságok minde-*n*ikének jogában áll az egyetemesen megállapított egyházi törvények sérelme nélkül külön *rendszabályokat* és *utasításokat* alkotni;” tehát csak *rendszabályokat* és *utasításokat*, nagyon természetesen azokat is a törvények sérelme nélkül, mert (8. §.) „*az egyházi törvényhozás jogát az országos egyházi törvényes zsinat gyakorolja.*” Mégis Erdély „*Utasítás*” címen bár és 8-ik §. korláta között, azaz csak önmagára nézve törvénykönyvet készít, melyben a 8-ik § tilalma ellenére: „a zsinat által alkotott s ő Felsége által megerősített egyházi törvényeket csak törvényes zsinat magyarázhatja, módosíthatja, vagy törölbeti el” — e törvényeket magyarázza az ő külön jogfelfogásának, módosítja az ő „több százados különállás folytán kifejtett alkotmányos szervezetének” megfelelően; és el-*t*örli azon részeiben, melyek néki nem tetszenek.

* Dr. Kolozsváry S. erdélyi egyházjog 148 l.

Mindezeket részint az Utasításból, részint a néki meg-hagyott AC. stb.-ből rendre megmutogatom; hanem előbb kijelentem és a törvénykönyvből igazolom, hogy ezekre jogot Erdélynek az egyházi törvények adnak. Ismeri talán mindenki: én mégis könnyebb betekint-hetés céljából ide iktatom a törvény idevágó §-át. A 8-ik § első bekezdés ezt mondja: „Az erdélyi egyház-kerületnek az AC és CC 1. részeiben és az 1691. évi Leopoldinum diploma 2 és 3. pontjaiban biztosított *joga* és több százados különállás folytán kifejezett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik . . .” Egyelőre elég ennyi idézet; elég ez arra, hogy lássuk, hogy ez enged-ménnyel a törvényhozás Erdélyre nézve illuzoriussá tett a törvényből mindent, a mi az erdélyi egyház-kerület alkotmányától eltér; és mivel eltér épen a lényeg: *a törvényhozás joga* és az *alkotmány*, tehát illuzó-russá tette a lényegét; érték!elenné a legfontosabb 2-ik §-t az egyház kormányzása és igazgatása felől, vala-mint a 7-ik §-t és a 8-ik első szakaszát a törvényalkotás jogáról. Vizsgálni fogom külön: 1. Erdélynek az AC és CC 1. részeiben és az 1691. évi Leop. diploma 2. 3-ik pontjaiban biztosított és *törvényhozásunk által érintetlenül hagyott jogát*; 2. alkotmányos szervezetét.

Nagy István,
ev. ref. lelkész.

(Folyt. köv.)

A tiszsa-sasi ev. reform. templom 100 éves fenn-állásának örömmünnepe.

E becses lap valamelyik számában olvastam, hogy az egyháziatlanság eme sivár korában fel kell jegyeznünk az egyháziasság tüneteit is. Helyesnek találtam e véle-ményt s magamra nézve levontam belőle azon figyel-meztetést, hogy én se rejtsem véka alá az egyházamban mult évi november 13-án lelelyt eseményeket, hanem ha már egy kissé pironkodva is a késedelem miatt, de a „jobb későn, mint soha“ elve alapján, — egy kissé elkésve is beszámoljak a tiszsa-sasi ev. reform. egyház temploma fennállásának 100 éves emlékünnepeyeről, mely szerény körben tartatott bár, de kétségenkívül szintén egyik tanujele volt annak, hogy az egyháziasság érzése lüktet még a nemesebb emberi keblekben. Aztán meg jólesik nekem — a presbyterium határozott óha-jának engedve — feljegyezni ezen ünnepély egyes szép mozzanatait, annyival is inkább, mert alig másfél évvel ezelőtt nagyon szomorú, leverő híreket hoztak a lapok e virágzó kis egyházban lefolyt socialistikus természetű zavargásokról. Ez az ünnepély, ha egyebet nem mutatna is fel, annyit mindenesetre igazol, hogy „nem olyan fekete az ördög, mint a milyennek festik“.

A százéves templomnak, a szó legszorosabb értel-mében, minden legkisebb zúga is zsúfolásig megtelt az ünnepély örömeiben résztvenni siető helybeli s vidéki közönség tagjaival, 1898 nov. 13-án.

Heves-nagykúnsági egyházmegyénk köztiszteletben és szeretetben álló esperese, nagytiszteletű Dorogi Lajos kisújszállási lelkész úr, szokott melegséggel imádkozott ez ünnepélyen. Imádsága általában mélyen meghatotta az ünneplő közönséget, de imádságának azon része, melyben megemlékezett arról, hogy e 100 éves templo-mot két izben sújtotta villám, de az elemi csapások rombolásait a hívek buzgósa megépíté, helyrehozá, megindított mindenkit s a szemeken ragyogó könnyecsek voltak a tolmácsai a hálának, mely a gyülekezet szívé-t eltölté a szabadításért a gondviselés hatalmas Istene iránt!

Szeretve tisztelt esperesünk buzgó imádsága után a gyülekezet lelkésze tartá Pál ap. I. Kor. 3. 16. versé-nek eme szavai alapján. „Avagy nem tudjátok-é, hogy az Istennek élő templomai vagytok és az Isten lelke lakozik ti bennetek!“ alkalmi beszédét, melyben arra intette kérte a gyülekezetet, hogy legyenek Istennek élő templomai s e templom oltárán sziveikben gyújsák fel az áldozat tüzet. Áldozzanak Istennek I. hálával a múltért, II bizalommal a jövőre, mert csak úgy lehetnek a 100 éves templomot megépítő ősök méltó utódai.

As alkalmi beszéd elhangzása után, ugyancsak a gyülekezet lelkésze olvasta fel vázlatosan a templom 100 éves történetét, melyből érdekes megemlíteni, hogy ez a templom a hatóságokkal folytatott küzdelem után, a türelmi parancs kiadatása után épülhetett fel. A templom 100 éves történetének kapcsolatában egyes pillantást vetett felolvasó az egyház ez idő alatti törté-netére, többek között a hiányos anyakönyvvezetésre is. ez utóbbinak illusztrálására felemlítvén egy pár humoros adatot is: A halotti anyakönyvekben e század elején még ilyen feljegyzések is találhatók: „A kis bába“ „A salétromos felesége“ stb., sőt egyik lelképásztor egész naivul feljegyzé azt is, hogy „itt néhány halott el-maradt, mert nagy bajom volt.“ Micsoda patriarchális idők voltak azok! Bezzeg ma az ilyen feljegyzésekért, összevont szemöldökkel dörögne dorgatoriumot (és tán helyesen) a nagytiszteletű Kanonica visitatio!

A templom 100 éves történetének felolvasása után (szándékosan hallgatom el a hosszadalmasság kerülése szempontjából a közbeeső énekeket) Tiszteletes Szabó László tiszsa-ughi lelkész úr, igen szép alkalmi beszéd tartásával keresztelt meg egy új szülött csecsemőt. (A jelen voltak közül tán ez megérheti a templom 200 éves jubileumát!)

Majd nagytiszteletű Szűk Károly tiszsa-kürti lelkész szívhez szóló, szép alkalmi beszéddel egy ifju párt esketett. Végül tiszt. Sarkadi N. István kunhegyesi lelkész alkalmi agendája után, mintegy 300 egyház-tagnak a két testvér: Sarkadi N. Imre és István osztotta ki az úrvacsorát.

Az istenitisztelet beveződése után a műiskola tágas tantermében mintegy 100 terítékű közebedre gyűlt az ünneplő közönség színe-java. Itt láttuk, hogy a vidék mily szép érdeklődést tanúsított szerény emlékünnepe-lyünk iránt. Itt láthattuk dr. Lakos Imrét, Szentés egyhá-ziasságáról ismert polgármesterét, ki a városi magist-ratust vasárnaponként *vezetni* szokta a templomba. Ugyancsak Szentésről Novobáczky Győző tanácsnok és Sarkadi N. Mihály árvaszéki ülnök urakat. Az előkelő-ségek közül itt láttuk továbbá Kerekes Géza társulati igazgató, Imrey Gyula földbirtokos urakat. A felkösön-tések sorát Dorogi L. esperes nyitotta meg, poharat ürítve az egyház lelkészére, nagyjaira s kicsinyeire, Isten áldó kegyelmét kérve azokra. Utánna a helybeli lelkész az egyház vendégeit éltette. Szűk K. lelkész történeti visszapillantást vetve a t-sasi s t.-kürti egyházak több-ször nyilvánuló testvéri egyetértésére, történetök több ponton találkozó egyezésére, a testvériségért, egyet-értésért, dr. Lakos Imre az ünnepélyen szolgált lelki-pásztorokért és végül Sarkadi N. István kunhegyesi lelkészt, visszatekintve az egyházban pár év előtt dült viszályra, a békeségért ürítettek poharat.

A közebed után az előkelőség a lelkészlakon gyűlt össze s barátságos beszélgetéssel végezte a napi ünne-pélyt, együtt maradv a hajnali órákig.

Este a két iskola tantermében népes táncmulatság tartatott, melynek sikeréért Varrányi Imre, Kovács Mihály

tanító urakat, ifj. Nagy Gábor, N. Csató Sándor, Tóth László s Hajdú Mihály rendező bizottsági tagokat illeti elismerés.

Nem lenne teljes e tudósítás, ha elhallgatnám azt, hogy ezen ünnepély nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is szépen sikerült. A mennyiben az egyház javára 266 frt 70 kr bevétel s 171 frt 22 kr kiadással, 95 frt 48 kr tiszta jövedelmet eredményezett. E szép sikert felülfizetéseikkel előmozdították: Dorogi Lajos esperes 2 frt, dr. Lakos Imre 2 frt 30 kr, Tóczy Lajos (Kecskemét) 2 frt 20 kr, Sarkadi N. Imre 1 frt 20 kr, Kerekes József 80 kr, Bozóky István jegyző 50 kr és Imrey Gyula 30 kr, összesen 9 frt 30 kr felülfizetéssel, melyért fogadják nevezettek az egyház nevében köszönetemet.

T.-Sas, 1899. jan. 10

Sarkadi Nagy Imre,
ev. ref. lelkész.

IRODALOM.

Ujabb egyházi beszédek. Irta *Lévay Lajos sárkereszturi ref. lelkész.* Szerző *egyházi beszédeinek III-ik kötete.* Budapest 1898. *Kókai Lajos könyvkereskedése.* Ara 1 frt 10 kr.

Tíz esztendővel ezelőtt, 1888-ban adta ki *Lévay Lajos* egyházi beszédeinek első, s négy esztendővel ezelőtt, 1894-ben azok második kötetét s most ime műve harmadik kötete, hitszónoki munkálkodásának a harmadik, önállóan érett gyümölcse fekszik előttünk. Kedvezőleg fogadta a kritika a két első kötetet; méltó érdeklődéssel néztünk hát a harmadik kötet tartalma elé. Izes és izletes gyümölcsöt vártunk abban. Örömmel jelezzük előre is, hogy várakozásunkban nem csalódtunk. Jól esik a könyv ajánlásában a kegyelet nemes ézelmének megnyilatkozását látnunk. „Főtiszteletű Hegy-megi Kiss Áron úrnak a tiszántuli ev. ref. egyházkerület püspökének, születése 83-ik évfordulója alkalmából fiui hálás szeretettel és tisztelettel” ajánlja azt veje, az érdemes szerző. A 189 lapra terjedő, és csinosan kiállított kötetben 17 prédikáció és függelékben, 5 esketési beszéd foglaltatik, n. m. 1 adventi, 1 karácsonyi, 1 újévi, 1 farsangi, 1 virágvasárnap, 1 aratás előtti, 1 aratási, 1 aratás utáni, 1 iskolai év kezdetén mondandó, 4 közönséges, 1 gyermekistenítészet, 1 lelkészavatás alkalmából 1 hazánk ezredéves ünnepén s végre 1 Erzsébet királyné emlékezetére tartott egyházi beszéd. Függelékben: 1. a polgári házasság behozatalakor, 2. 3. közönséges alkalommal tartott esketési beszédek; 4. mikor a nő más vidékre megy férjhez; 5. özvegy, férfi és hajadon leány esketésekor. *Lévay Lajos* kiforrott tehetség, egyházunk egyik legmunkásabb lelkésze, kit mindig legjobbaink között szoktunk emlegetni. Minden zaj és feltűnési szándék nélkül, szíve ösztönéből dolgozik ő, folyton építeni akarván gyülekezetét. Ha így jellemezzük őt, ezzel már jellemeztük egyházi beszédeit is. Egyszerű, nemes hang, építő irányzat jellemzi ezen beszédeket, mind elejétől fogva a végéig. Kerül a szerző minden hangzatos frázist, nagyhangú szavakat, meddő bölcselkedést, de minden mondatával tanít és épít. Ha a régi rhetor szavai szerint az ékesszólás első szabálya ez: „nobis prima sit virtus perspicuitas”, az átlátszóságban, az irány világosságában *Lévay* mesteri tökéleltségre emelkedett. Irályában a bibliai nyelvezet is arany fonalként húzódik keresztül. Csillogó, meglepő dispositiókat, megragadó felosztásokat hiában keresnénk nála, ő egysze-

rűen csak szövegszerűleg akar, néha minden felosztás mellözésével, prédikálni, és czélját mindig el is éri, mert a szöveg gondolatát soha kifejtetlenül nem hagyja, s egyházi beszéde tanít és épít. Üdvözöljük régi jó barátunkat mű e ezen újabb kötetének megjelenése alkalmából, s mikor reá és egyházépítő munkájára a nagy Isten áldó kegyelmét kívánjuk: ezen egyházi beszédeket jó lélekkel ajánljuk úgy a működésben levő, mint a pályára készülő lelkészi generációk, tehát úgy a lelkészek mint a hittanhallgató ifjuság pártoló figyelmébe. (Cs. L.)

Az imádkozó ember. *Imádságok és elmélkedések.* Az *Istent kereső lélek gondolatai.* Irta: *Nagy István harasztosi lelkipásztor.* Mező-Túr. Nyom. Gyikó K. könyvnyomdájában. Ara kötve 1 frt 50 kr. Egy 200 lapot tevő, magán használatra szánt, szerény igényű imádságos könyv, egy — úgy látszik — sok megpróbáltatáson átment olyan lelkipásztor szívéből és tollából, ki mikor imádkozik is, olyan bús hűrokat penget, a minőket pengetett valamikor Dávid, mikor legszebb zsoltárait írta! Ez az ember az életben, sokat szenvedett, s szinte bizonyosra vesszük, hogy „Istennel való tuskodásának” oka az életnek ama megrázó csapásaiban s keserű csalódásaiban van, a melyekből — előbb, vagy utóbb — kijut bizony mindenkinek, de a melyeknek elhordozására egyformán nem minden lélek képes. *Nagy István* a legmélyebb érzésű emberek közé tartozik. Keserves panaszait Illyés hajdan a pusztába kiáltotta bele, *Nagy István* imádságaiban sirja ki s ez adja meg könyvének azt az erős, szinte megdöbbentő individuálitást, mely azt minden előttünk ismeretes hasonnemű mütől élesen megkülönbözteti. S reánk ez a sajátosság mély benyomást tesz. A minap ugyanis egy katolikus író ama kifogásait olvasva, hogy „a református lelkész imája inkább az illető szónok, mint a református felekezet imája” magunk is gondolkozni kezdünk. hogy vajjon igaz-e ez a vád s ha igen, mennyiben van helyén? Arra a meggyőződésre jutottunk, hogy ha bizonyos egyformaság, tegyük fel a sakramentumok kiszolgáltatásánál nálunk is kétségen kívül üdvös volna: az imádságokban magunkat a formához, mégis éppen protestáns elvek szerint, annyira nem köthetjük, mint akár a katolikusok, akár a spirítisták cselekszik. Itt repülni kell és szabad is a léleknek, hogy belemerülhessen az Örökkévaló megnyugvást szülő gondolatába. E szempontból a *Nagy István* imádságai — szerintünk — igazán becsesek s a közönséges mindennapiaknak jóval felette állanak. Ha ez imádságokat olvassuk, akaratlanul is magunkba szállunk, megalázkodunk, kesergünk s a mélységből felfele vágyunk Istenhez, a Megváltóhoz, ki kegyelmével egyedül vigasztalhat meg bennünket. Részletekbe nem bocsátkozunk; itt csak annak az összbenyomásnak kívántunk kifejezést adni, melyet éreztünk, a mikor ez imádságos könyvet átolvastuk. A legmelegebben ajánljuk úgy lelkésztársaink, mint minden imádkozni szerető művelt ember figyelmébe.

Magyar diáknyelv és szótára. Irta *Dobos Károly.* Budapest 1898. Kis 8-r. 80 l. Ara 1 korona. Érdekes kis mű, noha még csak kezdet. Két szempont vezette a szerzőt: 1. hogy a csoportnyelv-szótárhoz csekély adalékot gyűjtsön. 2. hogy a magyar diák-irodalmat fejlessze. A bevezetésben szól röviden a magyar diák-irodalomról s kutforrásairól. Ezek: *Géresi Kálmán* dolgozata: „A ref. tanügy, különösen a debreceni főis-

kola legrégibb történetéből." (Megjelent a tiszántúli ref. középisk. tanáregyesület évkönyvének 1879/80-ik évfolyamában.) *Barca József*, kisujszállási tanár cikke: „Debreceni diák szók és szólásmódok.” (L. Magy Nyelvőr XXV k. és Tanulók lapja 1896 évf.) *Bodor Dezső*, Bodor István rimaszombati főgymn. igazgató szép reményű, de korán tragikus véget ért fiának gyűjteménye. Továbbá több adat-beszolgáltató s végül a különböző szótárak. A bevezetés után szól a diáknyelvről általában s legvégül közli a diáknyelv szótárát betűrendben. E szótár még korántsem teljes, de elmondhatjuk, hogy a szerző nagy szeretettel gyűjtötte össze a műszókat s mint ezen a téren első és komoly uttörő jó tekintetbe. Főleg a régebbi kollégiumi élet mellett buján termelt diákszók és kifejezések hiányzanak még a gyűjteményből, pedig éppen ezek az érdekesebbek. Azonban buzgó kutatással lassan-lassan pótolni lehet a máris szép szótárt, míg majdan alig hagy fel valami kívánni valót. A Dobos szótárában, mint forrásaiból is látható, különösen sok van a *debreceni diáknyelvből*. Mindenki volt diák, aki művelt névre igényt tart s így e kis művet mindenki érdeklődéssel olvashatja. Kár, hogy egyes szók kritikátlanul kerültek bele. Szerzőt szívesen buzdítjuk a további gyűjtésre.

Alvinczi Péter kassai magyar pap élete. Irta *ifj. Imre Sándor*. Bölcsészettudományi dolgozat. H.-M.-Vásárhely 1898. nagy 8-r. 109 l. A nagy Imre Sándor unokája írja ez érdekes művet. Végtelenül kedves az ajánlata: Édes, jó nagyapámnak, Imre Sándornak szeretettel, tanításaiért hálával. Széleskörű s alapos történelmi kutatások nyomán adja elő a híres-nevezetes kassai kálvinista papnak, Alvinczinek életét és küzdelmeit, miközben korát is jellemzően és tanulságosan rajzolja. A Függelékben összeállítja az Alvinczi műveit és a reá vonatkozó irodalmat. Mindezt teszi hámulatos szorgalommal, utánjárással, helyes történetírói felfogással, úgy hogy a magyar irodalomban alig van egy írónak oly kimerítő életrajza, minőt *ifj. Imre Sándor* irt Alvinczi Péterről. A méltó tárgyat méltó módon dolgozta fel. Csakugyan meglátszik rajta a nagyapa tanítása, melyért hálásán dedikalja neki első, de oroszán körmöket mutató zsengejét. Csak haladjon tovább, bölcsészettudományi dolgozata után nagy reményeket fűzünk pályájához s örülünk, hogy az Imre Sándorokból nem fogunk ki.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve. Kiadta *Zsigmond Sándor* egyházkerületi főjegyző. A jegyzőkönyv a legközelebb 1898. nov. 2—4. napjain tartott közgyűlésről szól s a megszokott formában és gondossággal összeállítva adja a gyűlés tanácskozásairól fölvett s hitelesített pontokat. Sajnálattal látjuk azonban, hogy a főiskolai igazgató tanács albizottságának nagyérdekű jelentésére vonatkozólag nem hajtattott végre az egyházkerületi közgyűlés határozata, a mely szerint világosan ki volt mondva, hogy a jelentés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe veendő. E helyett a jegyzőkönyv az egész jelentést igen sok, önálló jegyzőkönyvi pontra szakgatja, a mi által természetesen az egység, áttekinthetőség és világosság érdekei kellő mértékben nem érvényesülhetnek. A mellékleten olvasható az érdekes püspöki jelentés és az egyházkerület által kezelt pénztárak, alapok és alapítványok 1899-ik évi költség-csőirányzata. Az átadott tanári nyugdíjintézeti pénztárról azonban nem látjuk a költségvetést. — Megjelent továbbá:

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye 1898. szept. 20—21. napjain Kis-Várdában tartott köz- és bírósági gyűlésének *jegyzőkönyve*, *Takács Gyula* e. megyei aljegyző szerkesztésében. Függelékül adva van az egyházmegyében elhunyt lelkészek életrajza, közérdekű átiratok, kimutatás a lelkészi jövedelmekről, számadás, mérleg, költségvetés s kimutatás az egyházi adózáshoz készített jelentővek tartalmáról. Tanulságos dolgok, ajánljuk más e. megyék jegyzőinek is a figyelmébe. — *A beregi ev. ref. egyházmegye* 1898. évi szept. 20. napján Beregszászban tartott *közgyűlésének jegyzőkönyve*. Kiadta *Simon Andor* e. megyei főjegyző. Függelékül az elhunyt *Sikó Endre* lelkész életrajza *Szentimrey József* e. m. aljegyző összeállításában.

Szövétnék. Erkölcsnemesítő, ismeretterjesztő és mulattató képes családi hetilap. Előfizetési ára egy évre 2 frt Két évfolyamot futott immár meg ez a minden ízében evangéliumi szellemű tartalmas és sok lelki haszonnal járó néplap. Most ujévkor az eddigi felelős szerkesztő: *Szivós Béla* helyébe *Bucsi János* berekböszörményi ev. ref. lelkész lépett. Hogy a lap eddig szép sikerrel működött és szélesebb körben elterjedt, mindenestre első sorban a volt szerkesztő s kedves magyar írónak köszönheti, akinek törölmetszett genre-képei igazán élvezetes és tanulságos olvasmányok, azután köszönheti a fűmunkatárs *Zsigmond Sándornak*, aki lelkészi, valamint egyházi többnemű tisztviselei állásából folyó temérdek elfoglaltatása mellett is talált időt arra, hogy e hasznos néplapot szíve szerint támogassa s így is szolgálja az anyaszentegyház ügyét. Ő továbbra is megmarad fűmunkatársnak. Az új szerkesztő erejét és buzgóságát már ismerjük az általa kitűnően szerkesztett Téli Ujságból, meg egyébb iratából. Avatatott kezekbe lesz tehát továbbra is a lap sorsa letéve, melyet midőn örömmel jelzünk, ajánljuk a lapot a lelkészek tanítók s minden népbárátok figyelmébe.

Magyar írók élete és munkái. Irta Szinnyei József VI. köt. 7. füzet. A Kopauer-Kossuth címszavak közé eső írókat és műveiket adja elő. Minket közelebb-ről érdekelnek: Korda Imre, Koren Pál, Koren István, Korocz György, Kóródy Sándor, Kósa Barna, Kósa Ede, Kossuth Ferencz, Kossuth Lajos stb.

A „Képes Családi Lapok” 21-ik évfolyamát, kezdte meg az új évben. Muukatársainak sora nem csökkent a beköszöntő évben sem, sőt erősödött, a miről mindjárt az első szám is tanuságot tesz. Beniczkyé Bajza Lenke „Piros Rózsa” című regényét nyomon követi Bartók Lajosnak, a Petőfi Társaság elnökének „Uj ezredév” című ódája, majd jeles kritikuskunknak Tolnai Lajosnak Vörösmarty költészetéről irt tanulmánya után Rudnyánszky Gyulának „Evező leányok” című érdekes regényét közli stb. stb. Mindazoknak, kik új évtől kezdve előfizetnek, megküldi a kiadóhivatal a Képes Családi Lapok karácsonyi ajándékát K. Benicky Irma „Vérboszu” című regényét is ingyen és bérmentve. Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyed évre 1 frt 50 kr. Mutatványszámot ingyen küld a kiadóhivatal Budapest V. Vadász utca 14. sz.

KÜLFÖLD.

A párisi protestáns theologiai facultas.

Páris, 1899. jan. 11.

A párisi protestáns theologiai facultásról s az itteni tanulmányi-rendről — e lap t. olvasói előtt (úgy vélem) nem minden érdek nélkül való témáról — öhajtok egyet-mást megemlíteni.

A párisi facultas eredetét Strasbourgban kell keresnünk. Itt állított fel a francia kormány — melynek feje abban az időben Napoleon, az „első consul“ volt — az — „ágostai hitvallást követő protestánsok“ részére egy Academiát, három évi tanfolyammal (1802. máj. 30.)

A porosz-francia háború bevégeztével Elzász-Lotharingia Németországhoz csatoltatván, néhány évvel később az itteni — már ekkor vegyes-nek (mixte) nevezett — prot. theol. facultasnak Párisba leendő áttétele felől intézkedik a francia törvényhozás (1877. márc. 27.).

A facultásra vonatkozó törvények közül még csak egyet említek fel (1881. máj. 7.), mely szerint „a párisi protestáns theologiai vegyes facultas“ tanári székei egyenlően osztatnak meg a lutheránusok és reformátusok között — mindkét felekezetnek meglévén a maga dogmatika-tanára.

Imé láthatjuk, hogy a párisi theol. facultas — mint ilyen — alig 22 éves; fentartásáról, mint általában az egész protestáns egyházzal, az állam gondoskodik; a facultas a „párisi egyetemnek“ alkotó része, tanárai egyetemi tanárok. Érdekes, hogy a Sorbonne-nal összeköttetésben pápista theol. facultas nincsen s hogy a nagy katolikus Franciaország híres egyetemének tudós tanárai legnagyobbbrészt református emberek!

Az alapításakor kizárólag lutheranus academia ma már inkább reformátusnak nevezhető. A 10 theol. professor közül 5 ugyan lutheranus, de a hallgatók nagy többsége református. A hallgatók — köztük 5 egykori plebános — száma ez idő szerint 65, — ezek közül 30 a facultas épületében berendezett internatusban lakik; ez internatus directora Ménégoz úr, a lutheri dogmatika tanára — míg a kar dékánja Sabatier úr, a ref. hittant adja elő. E két kiváló férfiút a legmelegebb ifjúkori barátság fűzi össze.

Meg kell itt említenem, hogy a másik francia prot. theol. facultas Montauban-ban, egy délfraanciaországi kis városban egészen református, iránya szigorúan orthodox — míg a párisi facultas inkább liberalis — t. i. a kálvinista fele, — mert a lutheranus tanárok között itt is van egy pár nagyon orthodox.

A tanfolyam, mint nálunk, itt is 4 év. A középiskolai pálya bevégezése után a theol. facultason egy évet (ezt az évet année préparatoire-nak vagy année de philosophie-nak hívják) töltött hallgató szóbeli és írásbeli vizsgát tesz (examen d'ascension); amannak tárgyai az újszövetségi görög- és zsidónyelv; az írásbeli vizsgán — mint nálunk az érettségi vizsgán — 3 dolgozatot kell készíteni, egy görög fordítást (görögből), egy német fordítást (németre) és egy philosophiai tárgyú munkát. A 2-od, 3-ad éven és a 4. év első feleiben rendes félévi colloquiumok vannak, mint nálunk — de az előadásra járás egyáltalán nem kötelező (azért járnak ám!), index-nek, lecke-könyvnek híre sincsen. A 4. év végén aztán közvetlenül következik a szakvizsga (baccalaureat en théologie), mely írásbeli és szóbeli. Az írásbeli tárgyai: a 1. morál, 2. újszövetségi theologia (exegetika), 3. ószövetségi theologia (exegetika), 4. egyetemes egyháztörténelem, 5. gyakorlati theologia

köréből vett themákról zárt teremben készítenő dolgozatok. A szóbeli tárgyai: 1. ó- és 2. újszövetségi exegetika, 3. dogmatika, 4. morál, 5. egyháztörténet, 6. gyakorlati theologia, 7. egyházjog. Az írásbeli vizsga tárgyai a szóbeli vizsga megfelelő tárgyait megelőzik, maga az egész vizsgát hosszabb időre — egy pár hétre — osztatván be. Az idén 20, 4-ed éves hallgató (candidat) van.

Ezzel azonban még nem végződött be a hittan-hallgató theologiai pályája; most következik a theol. dissertatio. Minden 4-ed éves mindjárt az év elején választ tetszése szerinti themát, ezt az illető szaktanárnak bejelenti. A bejelentett themákat a theol. tanárkar vagy helyben hagyja vagy nem; az el nem fogadott themák helyett az illető candidatusok másat tartoznak választani. A szakvizsga letétele után vagy közvetlenül vagy később, tetszés szerinti időben — de 2 éven belül — bemutatja a jelölt a helyben hagyott themáról írt értekezést; ezt a 3 tagból álló bíráló bizottság elnöke átnéznén és elfogadván, a jelöltnek kinyomatás végett visszaadja, egyúttal napot, órát tűz ki a dissertationnak a nyilvánosság előtt történő megbírálására és a nyert fokozat ünnepélyes kihirdetésére. A kitűzött időben a bizottság tagjai az egybegyűlt közönség előtt kinyilvánítják véleményüket a munkára vonatkozólag, erre a jelöltnek replikázni joga van, sőt bizonyos tekintetben kötelessége is. Ezután a fokozat megállapítása és kihirdetése, gratulatio stb. következik.

Mióta itt vagyok, két ily „soutenance“-nak voltam tanúja, mindkét esetben egykori plebánosok lévén a jelöltek, kik a múlt iskolai évben végeztek s kiknek egyike a 40 éven felül van. Mindkét jelölt a facultas dékánjának ajánlotta munkáját — akit ugyan melleleg megjegyezve — az egész facultas ifjúsága valóságos rajongással vesz körül. Feltűnt előttem az a kedves szokás, hogy a dissertatióból minden jelenlevő hallgató megtart egy példányt emlékül — úgy hogy, tekintettel egy ily munka kiadásának költséges voltára — szegény boldog jelöltre nézve igazán kívánatos, hogy lehetőleg gyér számú közönség előtt történjék ez a „soutenance“.

Immár nincs egyéb hátra, mint a jelölt ünnepélyes felavatása. Igen, mert itt minden egyes ifjú Timotheust külön avatnak fel vagy a legközelebbi (a soutenance-ot követő) vasárnapon, vagy később bármikor.

Minthogy az itteni és a nálunk szokásos lelkész-avatás között (itt ugyan felszentelés-nek, consécration, mondják, míg pl. a templomot már itt is felavatják, inauguration), érdekes különbségek vannak s mivel egy ily felavatásnak már magam is tanúja voltam, erről a tárgyról legközelebb — Nt. Szerkesztő úr szíves beleegyezésével* — részletesen szólok. Aztán majd egyéb egyházi dolgokról is.

Soltész Elemér.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

69. Az eöri ev. ref. egyház vázlatos története.

Eör község fekszik Szabolcs vármegye délkeleti részén, beszögelve Szatmármegyébe, hova mint község 1823-ig évig tartozott. Mint község a régiek közé tartozik, már Szirmay „Szatmármegye leírásában“ mondja, hogy 1345-ben emlékezet van Eörről, hogy határa a vajaitól megkülömböztetett. Mikor vette be a reformációt? Ugy

* Szívesen vesszük.

Szerk.

látszik mindjárt a XVI-ik század közepe táján, mert a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye régi 1590-ik évi jegyzőkönyvében Eörről már említés van téve mint anyaegyházról. És csudálatos, hogy az egyháznak magának a régebbi időből nincsenek adatai. Anyakönyve a legrégebb 1771-ik évben van kezdve; egyházi jegyzőkönyve meg 1814-ik esztendőben. Lakosai mind magyarok. Vallásra nézve: 650 ref. 60 r. cath. 55 g. kath. iraelita 144. összesen 909. Területe 3093 hold föld, mely megterem mindent, fele homokos, fele a legjobb minőségű.

Van a községben egy toronnyal templom és egy népiskola, mindkettő az ev. ref. egyház tulajdona. Temploma a mostani 1802-ik évben épült azon helyen, hol a másik volt, melyből csak az északi oldalon egy régi fal, mintegy 5 öl hosszúságban maradt meg. A belső felszerelést, karzatot, mennyezetet, szolnoki Sulyok Anna Komoróczy Imréné saját költségén készítette. A mennyezet, karzat, az ülőpadok mind fenyőfából vannak készítve s kékszínnel ékítve.

Tornya csak 1819—20-ik évben építettett a templom nyugoti végére, a teteje is téglá boltozattal volt készítve. De a torony gomját a 30-as években valami erős vihar lelökte s egész 1848-ig csonka volt, úgy hogy még a gölya is ráfészelt. Az egyházi előjárók tehát 1848-ban a toronynak téglatetejét lebontatták és építették egy fatetőt rá, a jelenben is látható alakban zsindeleyvel s a szegletek bádoggal ellátva s zsindeley veresre festve. De a torony, mint a templom-tető is, bár többször tatarozva volt, tarthatatlanná vált. 1894-ik esztendőben mind a toronytetőt horgonyozott vaslemezzel volt alakjában; mind a templomtetőt, egész újból csináltatta 2260 frt értékben hogy a torony így legyen, a buzgó nép egyszeri felhívásra 430 frtot irt alá s fizette be, a többit fizette az egyház a maga s magtár jövedelméből, azonban még is a debreceni főiskolához kellett 1200 frt kölcsönért folyamodni, még ez a tartozás fennáll.

Harangja van kettő; a kisebbik 1675-ben öntetett 1 mm., a nagyobbik 1775-ben 3 mm., melyek 1820-ik évig haranglábon állottak a tanítóilak nyugoti végétől kevéssé északra egy nagy hársfa mellett.

Anyakönyve van, kereszteleési, esketési, halottas együtt 4 kötet. Az első tart 1771—1827-ig, a második tart 1828—1856-ig, a harmadik 1857—1876-ig, a negyedik 1877-től jelenben is használat alatt van. Presbyteri jegyzőkönyve két darab, az első 1814—1878-ig, a másik 1878-tól jelenben is használatban. Körlevelek jegyzőkönyve 2 darab, 1798-tól kezdve 1883-ik évig, a másik 1883-tól jelenben is használat alatt áll. Gondnoki számadások könyve 2 darab 1827—1882-ig, a másik 1882-től jelenleg is tart. Van magtár jegyzőkönyve 1879-ik évtől, magtár épület a templom kerítésben, magtár alap jelenben 40 köböl, azért annyi, mert a magtárból az egyház sokat építkezett.

Urasztali készletek: van két fehér abrosz, több apró kendő és egy megszín bársony terítő, körül arany rojttal, négyszegletén arany virágokkal s közepén arany fonállal kivarva: Komoróczy Irén 1858. Ez az asztal terítő mintegy 200 frtot képvisel. Ajándékozta az egyháznak néhai Izsák Zsuzsánna, néhai Komoróczy Károlyné asszonyság, midőn Irén leánya konfirmáltatott. Van egy ezüsből készült régi aranyozott pohár, két cin kanná, a nagyobbik mintegy 4 liter, minden mérszés nélkül, alól látszik valami karcolás 1749-ik esztendőben, a kisebbik mintegy 2 liter, melyet adtak az egyháznak Czövek János és hitvese Szabó Agnes asszony 1796-ik esztendőben. Van két régi cintányér kenyérszításra 1742. felirással. De ezek a kannák, s tányérok annyira el-

kopottak, hogy használhatatlanná váltak. Ezért 1893-ik évben a ref. nőközség gyűjtést rendezett, melyből bejött 96 frt, ebből veit az egyház 2 urasztali boros kannát, 2 tányért chinai ezüsből, továbbá minthogy a kereszteleési edény is használhatatlanná vált, egy kereszteleési kanesót és egy tányért szinte chinai ezüsből ifjú Pájer József debreceni kereskedőtől. A kannák közül a nagyobbik 4 liter ezen felirattal. „Az eöri ev. ref. egyházé, a ref. nőközség ajándékából 1893.“ A kisebbik 2 liter, ezen felirással: „Az eöri ev. ref. egyházé T Erdelyi Farkas úr ajándékából 1893.“ Azért pedig, mert Erdelyi Farkas körjegyző úr, önmaga adott e nemes célra 25 forintot.

Földbirtoka van az egyháznak 24 h. föld, mely birtokot részint a mult század végén, részint ennek az elején ajándékozták az egyháznak: néhai Vay István, eöri Szabó Mihály, s Komoróczy Imre urak, az ötvenes évek végén Birta Miklós gyermektelen egyháztág 6 vékás szőlőföldet. Egyházi könyvtár alap, magyar prot. irodalmi társaság kiadott füzetei.

Lelkész illetősége: jó lakás 3 szobával, főzőház, pince, kamara, magtár, gazdasági épületek kis kerttel 58 $\frac{1}{2}$ 1000 □ h. föld egy tagban, körül árkolva beültetve akácfával, melynek évi hasznóbére jelenben 400 frt. Az egyháztágtól bejövő szalmás és vékás élet mintegy 70 köböl, 6 öl kemény tűzifa, földadót lelkész fizeti.

Lelkészei voltak mint a legrégebbi anyakönyv tábláján felírva van, hiányosan míg anyakönyv nem volt 1617-ben Falvi Gergely. 1725 előtt Péresi Pál. 1725-ben Györi András. 1749 előtt Rézfalvi vagy Léczfalvi Ferenc. 1749—1752-ig id. Berhidai Sámuel, 1752—1754-ig Zemlényi N., 1754-ben Mácsi N., 1762. Markus N., 1771. Liskai Gábor, 1777. Berhidai Sámuel, 1778. Siklósi István, 1779—1789-ig Demjén József. 1789—1794-ig Katona János. 1794—95-ig Nemes Gábor. 1795—1804-ig Nemes József. 1804—1809-ig Szendrei Kapitány József. 1809—1810-ig Nagy Sándor. 1810—13-ig Serki Sámuel. 1813—19-ig Szentgyörgyi Sámuel. 1819—23-ig Baksay Dániel. 1823—24-ig Váradai András. 1824—28-ig Futó János. 1828—1831-ig Bátorkeszi Kiss János. 1831—1839-ig Dergócsi és Koszpornai Farkas Dániel, 1839—1841 Szabó Mihály, 1841—1878-ig Kozma József a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye esperese, itt halt meg s itt nyugszik, 1879-től jelenben Elek Dániel.

Tanító illetősége; jó lakás 3 szobával a végében iskolával. ellátva gazdasági épületekkel szép bekerített kerttel. Földje 20 h. 1200 □ egy tagban, körül ültetve akáccal, hasznóbére 160 frt, szalmás és vékás élethől 35 köböl, tandíjjából 15—20 köböl gabona, 3 öl kemény tűzifa beszállítva, ismétlő iskolásoktól 20 frt, összesen 500 frt.

Iskola tanítók voltak 1735—1763-ig Solymosi N., 1763—1768-ig Tóth János. 1768—1777-ig Patai N., 1777—80-ig Horváth N., 1780—90-ig Horváth N., 1790—1792-ig Toldi Miklós, 1792—94-ig Márkus Mihály, 1794—1796-ig Kerékjártó József. 1796—99-ig Biró Gáspár, 1799—1802-ig Ujvárosi Mihály. 1802—1803-ig Kiss János. 1803—1804-ig ismét Ujvárosi Mihály. 1804—1809-ig Szepesi János. 1809—1811-ig Badi Sámuel. 1811—1822-ig Göböl György. 1822—31-ig Pap István. 1831—1837-ig Polgár Jakab. 1837—43-ig Helmecki Miklós. 1843—1844-ig Nagy Imre. 1844—1846-ig Török Ferenc. 1846—56-ig Dobos Imre. 1856—1857-ig ifjú Dobos Imre. 1857—58-ig Bacskai Endre. 1858—1860-ig Váradai Lajos. 1860—1862-ig Dankó Imre. 1862—1863-ig Biró Károly s.-lelkész is. 1863—1865-ig Szabó Miklós s.-lelkész is.

1865—1873-ig Szeghy Lajos. 1873—1876-ig Veres Menyhért. 1876—1883-ig Szentpéteri István. 1883—1896-ig Batta István. 1896-tól Papp Bertalan.

Van iskolai alap 640 frt, melynek célja az ingyen iskoláztatás volna, már most is minden évben 10—12 gyermek helyett, — kik szegények — a tandíjját fizeti.

Van faiskola helyiség 1 hold, de a mely még nincs használatba véve.

Temető helyisége van két darab, az egyik már betelt még 1854-ben, a másik, mely 1855. január 1-én nyitott meg, ma is használatban van, körül árkolva s beültetve. Ez előtt, mint másutt is, a templom környékére temetkeztek, míg 1810 körül a községen kívül kezdettek temetkezni.

Ezekben irtam le röviden az eöri ev. ref. egyház történetét.

Eör, 1897. márt. 4.

Elek Dániel,
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— „**Flectere si superos nequeo, Acheronta movebo**“. Pogány költő írta; pogány a benne nyilatkozó ethika! Mi pedig keresztyének, még pedig felvilágosodott református keresztyének volnánk, a kiknek tudnunk kellene, hogy még világi ügyes-bajos dolgainkban sem szabad kiméletlenül erőszakoskodnunk s ellenfelünk letiprására az ördöggel is szövetkeznünk. Az emberek egy véleményen soha sem lehetnek, de a ki az idegen véleményt túrni nem képes, hanem erőszakoskodással akarja azt elnémitani: az minden időben a legveszedelmesebb individuumok közé tartozott. Ez a meggyőződésünk egész általánosságban is. Ebből kifolyólag *többszörösen* elítéljük azokat, kik a fogalmakat összezavarván, akár a személy, akár az eszme, akár az intézmény iránt érzett, — keresztyéni szempontból már a priori jogosulatlan — ellenszenvüket egészen semleges területekre is átvizsik s ott is visszavonást szítanak és gyanúsítanak, hol a legnagyobb egyetértésre volna szükségünk. Pedig ilyen szomorú jelekkel mai napság hova-tovább mind gyakrabban találkozunk. Ugyanis: siralmas politikai vajadásunk zürzavarában immár nem respektáljuk saját *egyházunkat* sem, hanem tajtékzó dühvel rontánk rá, legillusztrisabb fiaira s minden örömünk abban telik, hogy vágjuk és gyanúsítuk őket mint kálvinistákat is. *Azonban bocsánatot kérünk! Ez már nem az egyesek dolga; ebbe már beleszólási jogunk van nekünk is s a leghatározottabban tiltakozunk az ellen, hogy egyesek, legyenek bár ők egyházmegyei gondnokok, vagy bármiféle egyházi dignitáriusok, quasi az egyháznak a firmája alatt (!) támadják azokat, kik történetesen velök nem egy politikai konfessióra esküsznek!*

A politika nem a mi dolgunk s valamiképpen a Krisztus keményen elutasította magától azt, ki valami örökösödési kérdésben hozzá, mint bíróhoz fordult: úgy mi is óva intünk minden igaz reformátust, hogy a mi szent, ne dobjuk azt a szemédfombra s kerüljük az Akheron sötét árnyait. Ez egyetemes egyházi érdekünk.

— **Apró hírek.** *As alsóssabolcs-hajduvidéki egyhásmegyében* lemondás folytán me üresedett világi tanácsbírói székbe — 46 szavazattal 10 ellen — *gróf Degenfeld Pál* választott meg. Örömmel üdvözljük körünkben a nagy történelmi múlttal és missióval bíró család ifju sarjadékát! Öseire visszatekintve, a munkára fényes példányképek lelkesíthetik; s ha a jövőt akarja tudni, munkatársaiul mindnyájunkat maga körül talál a magyar református egyház kiépítésében s ha kell, megvédésében is! — *Lemondott igazgató.* A debreceni kollegium akadémiai igazgatója, *dr. Kovács Sándor* jogtanár, súlyos betegsége miatt lemondott igazgatói tisztjéről. Helyét az akadémiai tanács január 31. fogja betölteni. — *Szabolcska Mihály*, a református lelkész-poéta, a kit tudvalevőleg a temesvári ev. ref. ekklezsia tisztelt meg nemrégén azzal, hogy egyhangúlag papjává választott, f. hó 13. költözött el régi ekklezsijából, az erdélyi Felfaluból Temesvárra, új állomáshelyére. — *Szász Domokos öröke.* Az erdélyi egyh. ker. igazgató tanácsa az elhunyt Szász Domokos püspök helyettesítésével, közigazgatási ügyekben *Vályi Gábor* főgondnokot, szellemi ügyekben pedig *Bartók György* egyházkerületi főjegyzőt bizta meg. — *Kitüntetett tanító.* A m. kir. földművelésügyi miniszter 50 frt jutalmat küldött *Lázár Gyula* nádudvari ev. ref. tanítónak, ki minden lehető elkövet, hogy a munkás népet a socialismus téves tanairól felvilágosítsa.

— **Gyülekezeteink köréből.** *As albisi egyházközség* (érmelléki e. m.) hívei a mult év folyamán több elismerésre méltó bizonyosságát szolgáltattak egyházukhoz való meleg ragaszkodásuknak. Két buzgó házaspár — *B. Pál József* és felesége s *Hérmán Sándor* és felesége — két nagyobb, tűzaranyozással ellátott ezüst úrasztali poharat ajándékozott az egyháznak, összesen 76 forint értékben; *Koncz József* és felesége díszes, kenyérszító ezüst tányért készítettett 41 forintért, *Gál János* és neje 30 forintért két bronz perselyt, míg a hívek közadakozás folytán, 27 frt 66 krért, egy keresztes készletet rendeltek meg. A vallásos buzgóság és áldozatkészség e szép példáit örömmel jegyezzük föl. — *Viharos papválasztásra* van kilátás a Fésős András halálával megüresedett *szatmárnémeti-i egyházban*. Hetek óta heves tollharcok folynak felette a szatmári lapokban s mint azokból látszik, szenvedélyes pártusák is dúlnak az egyház kebelében. A vita különösen *Pótor Elemér* s. lelkész körül forog, akit sokan akarnak lelkészül választani, de a ki a pályázatra még most nem jogosult. Hívei mindent elkövetnek érdekében. A fejlemények és a végső kibontakozás elé igazán várakozással tekintünk s óhajtjuk, hogy lehetőleg az egyház békéje megtartassék.

— **A nazarénusok.** *Wlassics Gyula* vall. és közokt. miniszter leiratilag értesítette a székes főváros közönségét, hogy a *Krisztusban hívók, vagy ugynevezett nazarénusok* magyarországi gyülekezeteinek küldöttéi és képviselői két rendbeli kérvényt nyújtottak be hozzá. Kérlik egyrészt, hogy az 1895. LXIII. t.-cikk 7. §-ának határozott rendelkezéseivel szemben, részükre nem biztosított ama

jogok gyakorolhatásának — esetleg törvényhozói úton leendő engedményét kérik, a mely jogokat az említett törvénycikk 9. §-a a törvényesen elismert nyilvános vallási testület számára biztosít. Kérik egyúttal, hogy: 1. az eskü helyett fogadalom letehetésére nyerjenek engedélyt, 2. a katonai szolgálat tekintetében az egész haderőnél a vallási szertartásokon való kötelező részvételnek és *imához*, illetőleg *térdelve imához* vezénylésnek szokása eltöröltessék és végül 3. hogy a hadköteles hitsorsaiknak akár az egészségügyi csapatoknál, akár egyéb, bármily terhes katonai szolgálatra — de öldöklő fegyver használata, hordása és gyakorlása nélkül — a hadügyminiszteri 1896. évi körrendelet szellemében leendő állandó beosztása kieszközöltessék. A második kérvénnyel az 1895. XLIII. t.-c. 7. §-a értelmében kiállítandó egyházi szabályzatot terjesztették föl a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. A szóban levő szabályzat bemutatásának — ugymond a miniszter — nem lehet más célja, mint ez a beadványból is kitűnik, mint az, hogy a *nazarénus vallás törvényesen is elismertessék*. A miniszter, a midőn a beadványokat a főváros hatóságához leküldi, a következőket jegyzi meg: A beadvány *első pontjában foglalt kérelem nem teljesíthető*, illetőleg a kérdésben rendeletileg intézkedni nem szükséges és a törvénytől eltérően nem is lehet, mert azokat az eseteket, amelyekben eskü helyett fogadalmat lehet tenni, törvények állapítják meg. Annak elbírálása pedig, hogy eskü helyett — a törvényben megengedett esetben — fogadalom letétele engedtesse meg, annak a hatóságnak a hatáskörébe tartozik, a mely előtt az eskü, vagy fogadalom leteendő. A katonai szolgálatot érintő kedvezmények és kérdések pedig, mindaddig, a míg a nevezett felekezet nyilvános vallási testületül törvényesen elismerve nincs, *megfontolás tárgyává sem tehető*. Minthogy végül a folyamodók, a másik kérvényükkel benyújtott vallási- és egyházszabályzatok megszerkesztésével sem az 1895. XLIII. t.-c. 7. §-ának 1. pontjában foglalt rendelkezéseknek eleget nem tettek, sem pedig a bemutatott szabályzatok, sem az egyházi szabályzat függelékében foglaltak az 1895. XLIII. t.-c. 8. §-a rendelkezésének meg nem felelnek, sőt kifejezetten azokba ütköznek, a bemutatott szabályzat jóváhagyása és illetőleg a *nazarénus vallás elismerése helyt nem foglalhat s ezzel a folyamodók másik kérelme sem volt teljesíthető*.

— **Csokonai-kéziratok.** A debreceni kollégiumi könyvtár vagyont érő kincsei között, a főiskola egykori növendékének, Debrecen hírneves költőjének, Csokonainak is több ereklyéjét és számos kéziratát őrzi. Ezek között sok van olyan, mely még sehohsem látott napvilágot, pedig úgy irodalomtörténeti, mint életrajzi szempontból egyaránt nevezetes darabok. Ezeknek jó része a Lugossy hagyatékából került a könyvtárba. Most hogy egyik-másik a színészeti kiállítás alkalmából a Csokonai-kör szobájában közszemlére volt kitéve, fölköltötte az irodalomtörténészek és történetkutatók figyelmét. A Csokonai-kör választmánya ennek folytán elhatározta, hogy a fontos kéziratoknak legalább rövid tartalmával megismerteti a közönséget és a költő tisztelőit. E célból *dr. Kardos Albertet* bizta meg, hogy egy felolvasást tartson még a télen e kéziratokról. A kéziratokat hiteles, teljes szövegükben egy későbbi Csokonai kiadás lesz hivatva közölni, melyre a Csokonai kör, hivatásából kifolyólag, már gondol s melynek útjait egyengeti, hogy annak idején a tervezett kiadás teljességre, diszre s művészi kivitelre nézve méltó legyen a nagy költőhöz.

— **Az első kritika.** Az átdolgozott Károli bibliáról megjelent az első bírálat a Szabad Sajtó ez évi 2-ik számában ismeretlen szerzőtől. A bíráló lényegtelen dolgokon akad fel s a külalak úgy vélt tévedéseit és az írásbeli következetlenséget hányja az átdolgozók szemére. Kifogásolja pl. hogy a részek és versek előtt számjegyeket használnak, holott célszerűbb a tartalmat címek által feltüntetni; a számjegyek sokszor értelemzavarólag szakgatják meg a szöveget. Az írásbeli következetlenségekre helyesen mutat a bíráló, de a nagyterjedelmű, idegenből átültetett, pláne többek által dolgozott műnél ilyes hibák szintén elkerülhetetlenek.

— **Ausztria.** Érdekes esetről értesít bennünket a „Wiener Arbeiter Zeitung“. Mult év ápr. 26. a könggrázi kath. püspök *Brynnych* ünnepélyes bevonulását tartotta Sopoc faluba, hogy ott a bérmálást végezze s a lelkési hivatalt megvizsgálja. A papság egyházi zászlókkal, harangzúgás között, processióval vonult elébe. Miután a püspökkel, ki utazó ruhában volt, találkozottak, az, a falu papjának óhajára, az utcán levő tömeget megáldotta. De hirtelen éktelen kiáltás hangzik: „Ez vagy zsidó vagy helvéta!“ Egy Horitz-ban megjelenő radicalis cseh ujság szerkesztője ugyanis *Vlassak János*, kalapját az áldás kiosztásának pillanatában fenn találta felejtteni. Az útfélen állott s épen jegyezgetett. A gitschini törvényszék Vlassakot ezért hat heti szigorú fogházra ítélte, mert politikai gyűlölködségből, egy szent cselekmény alkalmával kalapját nem vette le és ez által *közbotrányt* okozott. A semmitőszék előtt ez ellen az ítélet ellen fölhozta a védő, hogy vádlott a tömegetől távol állott s mint felekezetenküli, nyilvános helyen nem volt köteles különös tiszteletet tanúsítani. Vlassaknak az állami alaptörvény szerint joga volt az utcán tartózkodni s valamely különös tiszteletnyilvánítás mellözése még nem azonos az illetlen magaviselettel. Ha védencét a miatt, hogy más vallásnak egyházi cselekményében részt nem vett elítélik, ugy az 1848. előtti időkbe képzelheti magát az ember. A *semmitőszék azonban megerősítette a gitschini törvényszék ítéletét*, minthogy a vádlott egy nyilvános vallásgyakorlati actus alkalmával kalapját le nem vevén, nem tanúsította azt a magaviseletet, a melyet a szokás és a hagyomány parancsol. Ausztriában manapság úgy látszik minden lehetséges.

— **Németország.** A Fuldában mult év november havában összegyűlt német kath. püspökök haláljokat feliratban fejezték ki a német császár előtt a Jeruzsálemben levő Dormition de la Sainte Vierge-féle telek odaajándékozásáért. A császár erre mostanában egy *Krementsz* kölni biboros-érsekhez intézett levélben válaszolt, melyben megelégedésének ad kifejezést a fölött, hogy, mint a felirathól látja, az említett telek átadása örvendetes visszhangot ébresztett a német catholicusok szívében. „Nekem különös öröömre szolgál az a körülmény“ — jegyzi meg a császár — „hogy a szentföldön való jelenlétem alkalmával kath. alattvalóim irányában honatyi gondoskodásomnak új bizonyosságát szolgáltathattam s régóta táplált hő óhajukat teljesedéshez segíthettem.“ Végül megköszöni a császár hü ragaszkodásuk nyilvánítását s abbeli fogadalmukat, hogy a birodalom s az állam jólétének előmozdításában kész örömmel fognak közreműködni.

— **Köszönő nyilatkozat.** Szép reményekre jogosító kedves emlékü Béla fiamnak f. hó 4-én történt halála alkalmából oly sok felől megnyilatkozott a baráti részvét, egyfelől lelkésztársaim, másfelől a boldogult ifju barátai és pályatársai részéről, ároni családom

iránt, hogy nem vagyok képes azokra egyenként válszolni. Fogadják hát az illetők bánatos lelkennek e beces lapok utján kifejezett leghálásabb köszönetét. Turkeve. 1899. jan. 19. *Harsányi Sándor* ev. ref. lelkész.

— **Kérelem a nt. lelkész urakhoz.** Tisztelettel felkérjük a nt. lelkész urakat, hogy a **tanítói állások betöltésére vonatkozó pályázati hirdetéseket** lapunkban is közölni méltóztassanak. Ezzel nemcsak magának a pályázat ügyének tesznek szolgálatot, hanem hozzájárulnak lapunk fennállásának biztosításához is.

— **Hátrálékos előfizetőinket** tisztelettel kérjük, hogy tartozásukat **mielőbb küldjék be Karai Sándor** főgymn. tanár (*Rákóczy-u. 46.*) címére, a ki ezentúl lapunk kiadóhivatalát vezetni fogja; **annál sürgősebben kérjük est, mert az új év alkalmával lapunkat tetemes fizetési kötelezettségek terhelik, a melyekre más fedezettel, mint az előfizetési pénsekkel, nem rendelkezünk.** Együttal tisztelettel kérjük az előfizetéseket megújítását is.

Szerkesztői üzenet.

K. Gy. Mikola. Annyira kényes természetű s tisztán személyes ügy ez, hogy a rész t-eket absolute nem ismervén, a nyilvános tárgya ást célszerűnek, hasznosnak, sőt egyáltalán megengedhetőnek sem tarthatjuk; mert ezzel ugyan semmit sem használnánk, hanem ellenkezőleg ártanánk, első sorban az óhajandó békes viszonyoknak, másod sorban önnök. Ez a meggyőződésünk. Itt minden az illető egyéniségektől magoktól függ s mi a multak felbolygatását már csak azért sem ajánljuk, mert felsőbb bíróságok törvényes ítéleteivel állunk szemben s azokban legjobb megnyugodni. A jövőre pedig idézzük *Göthe* mondását: „Besonders keinen Menschen hassen, Und die Zukunft Gott überlassen“.

TARTALOM-JEGYZÉK: Védekezzünk és építgessünk! Sinka Lajos. — A mi eltompúlt kávinista érzékünk. Ujfalussy Béla. — Tárcsa: Utilitarianismus. Csiky Lajos. — Tanügyi hírek. — Közéletünk: Erdély az unióban. Sarkadi Nagy Imre. — Irodalom. — Külföld: A párisi protestans theologiai facultas. Soltész Elemér. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 69. Az eöri ev. ref. egyház vázlatos története. Elek Dániel. — Különfélék. — Szerkesztői üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**
Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

x **Lapunk mai számához van mellékelve Gál János** jóhírnevű **fumei cég árjegyzéke**, melyre olvasóink figyelmét felhívjuk. A nevezett cég **kávé, thea** stb. cikkeit az ország minden részébe saját költségén **bérmentesen** szállítja s mint megbízható szolid magyar céget régi tapasztalatunk alapján bátran ajánlhatjuk.

Pályázati hirdetés.

A **hajdú-sámsoni** ev. ref. egyház a kisebb **fitanító-organista** állomásra pályázatot hirdet. **Javadalmazás:** 200 o. é. frt készpénz, 11 mm. rozs, 6 mm. csöstengeri, 10 hold föld, adóját az egyház fizeti, 2 öl kemény tűzifa haza szállítva. Temetések után: énekszóstól 50 kr, predikációs után 1 frt, ha orgona szól 1 frt 50 kr, stóla 100—150 frt. Tisztességes lakás, mely áll:

2 lepadozott szobából, konyha, kamara, kiskertből. Tandíjat az egyház 90 növendék után 235 frt 80 krban állapította meg. A fizetés évnegyedenként előre történik. A javadalmazásban foglalt 10 hold végét övedző fa tanítót illeti, 10 évenként levágható.

Kötelessége: az I. II. fiosztályoknak a tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanterve szerinti szakszerű vezetése, templomban úgy köz-, mint vasár- és ünnepnapokon orgonakisérettel éneklés és a halottak kikisérése.

Azok, kik pályázataikat beadják, bizonyítványaik mellé csatolják a presbitérium nyilatkozatát arról, hogy megválasztásuk esetén, a kitűzött határidőre új állásukat elfoglalhatják. Pályázati határidő **1899. február 1.** a megválasztott február 20-án tartozik állomását elfoglalni. Pályázati kérvények tiszt. Jánossy Zoltán ev. ref. lelkész úrhoz küldendők.

H.-Sámson, 1899. január 12.

Nagy Lajos, egyházi jegyző.

Pályázat

A szatmári egyházmegyébe kebeleztelt **szarolyáni** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Javadalma: föld, termény, tűzifa, készpénz és palást-díj, a Jelentő-iv szerint, 304 frtra értékelve. Az állomás tehát IV-ed osztályú.

Pályázati kérvények **febr. 12-ig**, minősítvénnyel és szolgálati bizonyítvánnyal a szatmári e. megye esperesi hivatalához (Györtelek, posta helyben) beadandók.

Debrecen, 1899. jan. 16-án.

Kiss Áron,
püspök.

Pályázat.

A **karcagi** ev. ref. egyház **elemi népiskolájánál** nyugdíjazás folytán megüresedett VI-ik fiosztály rendes **tanítói** állására pályázat nyittatik. Fentartja az egyháztanács azon jogát, hogy a megválasztottat esetleg bármely osztályban is alkalmazhatja. Javadalma: 500 forint évi készpénz törzsfizetés és 50 forint lakbér, évnegyedenként előre fizetve az egyházi pénztárból. Pályázhatnak ev. ref. vallású okleveles tanítók. A megválasztott köteles a tiszántúli ev. ref. egyházkerület A) tanterve szerint tanítani. Egy évi sikeres működés után állandósíttatik. A megválasztott állomását f. évi február 1-én elfoglalni tartozik. A kellőleg felszerelt kérvények **1899. január 28-ikáig** bezárólag nyújtandók be alulírotthoz.

Karcag, 1899. január 14.

Hajnal Elek,
ev. ref. lelkész s isk. biz. elnök.